

รายงานเรื่องศาลชำระความเมืองพม่า
พระยามหาอำมาตยาธิบดี (แสง วีระศิริ)

เรียบเรียงเมื่อยังเป็นพระสุฤทธิพนกร

ไปสืบราชการในเมืองพม่า

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖

พิมพ์ตามฉบับของหอพระสมุดวชิรญาณ

ในการพระราชทานเพลิงศพ

อำมาตย์ตรี หลวงชัยอาณัติ (ทรัพย์ สุตะพาหะ)

กับ

ประวัติหลวงชัยอาณัติ

ซึ่งเจ้าภาพเรียบเรียง

โรงพิมพ์สยามอักษรกิจ

รายงานเรื่องศาลชำระความเมืองพม่า
พระยามหาอำมาตยาธิบดี (แสง วีระศิริ)

เรียบเรียงเมื่อยังเป็นพระสฤทธิพนกร

ไปสืบราชการในเมืองพม่า

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖

พิมพ์ตามฉบับของหอพระสมุดวชิรญาณ

ในจารพระราชทานเพลิงศพ

อำมาตย์ตรี หลวงชัยอาณัติ (ทรัพย์ สุตะพาหะ)

กับ

ประวัติหลวงชัยอาณัติ

ซึ่งเจ้าภาพเรียบเรียง

โรงพิมพ์สยามอักษรกิจ

เลขที่

318

เลขหมู่

327 51

82485

เลขทะเบียน

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

31111004528657

อำมาตย์ตรี หลวงชัยอาณัติ
ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

ประวัติหลวงชัยอาณัติ

อำมาตย์ตรี หลวงชัยอาณัติ (ทรัพย์ สุตะพาหะ) จ.ม.บ.ช.
เป็นบุตร นายพ่วง สุตะพาหะ เกิดเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๘ (ปีชวด)
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้เข้าศึกษาวิชาที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ
๓ ปี สอบได้ประโยค ๑ และ พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียน
อัสสัมชัญอีก ๒ ปี

ได้อุปสมบท ณ วัดสุทัศน์เทพวรารามใน พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้ปฏิบัติ
พระธรรมวินัยอยู่ได้ ๒ พรรษาจึงลาสิกขาบท

เข้าศึกษาวิชากฎหมาย ณ โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมใน
พ.ศ. ๒๔๔๔

พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้เข้ารับราชการเป็นผู้พิพากษารองศาลจังหวัด
ชัยภูมิ พ.ศ. ๒๔๕๑ ย้ายไปเป็นผู้พิพากษารองศาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(ส่วนอาญา) พ.ศ. ๒๔๕๒ ย้ายเป็นผู้พิพากษาในกองข้าหลวงพิเศษ
พ.ศ. ๒๔๕๔ ย้ายเป็นผู้พิพากษาศาลจังหวัดสุพรรณบุรี ในชั้นนี้ได้รับ
พระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับพระ
ราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนนารถสุภา พ.ศ. ๒๔๕๘ ย้ายไปรับราชการ
ที่ศาลมณฑลอุดร พ.ศ. ๒๔๕๙ ย้ายไปเป็นผู้พิพากษาศาลจังหวัด
หนองคาย พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น หลวงชัยอาณัติ

พ.ศ. ๒๔๖๓ ย้ายเข้ามาเป็นผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. ๒๔๖๕
 ย้ายเป็นผู้พิพากษาศาลจังหวัดพระประแดง พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้เลื่อนยศ
 เป็นอำมาตย์ตรี

หลวงชัยอาณัติ ได้ย้ายมาแต่ในราวเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖
 และในระหว่างย้าย หลวงชัยอาณัติได้ อลาห์พยายามไปทำงานในหน้าที่
 เสมอ ในเมื่ออาการป่วยได้ค่อยทุเลา ครั้นอาการป่วยกำเริบกล้าหยุดรักษา
 ตัวเสียคราวหนึ่ง เนื่องด้วยความตรากตรำเช่นนั้น เมื่อถึงเดือน ตุลาคม
 พ.ศ. ๒๔๖๗ อาการโรคได้มีมากขึ้น ได้พยายามรักษาตัวต่อจากนั้นมา
 อาการมีแต่ทรงกยทรค ครั้นถึงเมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗
 อาการป่วยได้กำเริบถึงขีดสุด เหลือความสามารถแห่งแพทย์ที่จะเยียวยา
 ได้ หลวงชัยอาณัติได้ถึงแก่กรรมในวันนั้นเอง เวลา ๗ นาฬิกา ๓๕ นาที
 หลังเที่ยง แพทย์ตรวจว่าเป็นโรคตับพิการ (ตับแข็ง) อายุของหลวง
 ชัยอาณัติคำนวณได้ ๕๐ ปี

สารบัญ

เรื่องศาลชำระความเมืองพม่า	หน้า ๑
ศาลกำนัน	” ๒
ความอาญา	” ๒
ขบวนพิจารณาความ	” ๓
ความแพ่งศาลกำนัน	” ๔
ขบวนพิจารณาความแพ่งศาลกำนัน	” ๕
ความศาลกำนัน	” ๕
หมายเรียกจำเลย	” ๕
ข้อสองสถาน	” ๖
วิธีเร่งคำตัดสิน	” ๗
ค่าฤชาธรรมเนียมศาลกำนันในความแพ่ง	” ๑๐
การสอยสวนเงินค่าปรับใหม่ค่าฤชาธรรมเนียมของกำนัน	” ๑๑
วิธีพิจารณาความอย่างคนกลาง	” ๑๓
ความที่ยอมในศาลกำนัน	” ๑๕
อุทธรณ์ศาลกำนัน	” ๑๕
ขบวนพิจารณาความแพ่งศาลข้าหลวง ศาลผู้ว่าราชการ	
เมืองเลนายแขวง	” ๑๖
รายวันการพิจารณา	” ๑๗
ลักษณะหมายเรียกจำเลย	” ๑๘
โทษจำเลยไม่มาศาล	” ๑๙

กำหนดวันชดสองค์สถาน	หน้า ๒๑
พยาน	๒๒
วิธีสืบพยาน	๒๕
คดีสิน	๒๖
ลักษณะเร่งคำตัดสิน	๒๗
ลักษณะอุทธรณ์	๒๘
อำนาจแก้คำตัดสิน	๓๐
ความอาญาแลนครบาล	๓๕
ลักษณะพิจารณาความอาญา	๓๖
ลักษณะพิจารณาความนครบาล	๓๙
ศาลขอเร่ง	๔๑
แบบขานัญศาล	๔๕
การจัดศาล	๔๖
นายเวรตรวจการมีหน้าที่	๔๙

เรื่องศาลชำระความเมืองพม่า

ในเวลาที่ข้าพเจ้าได้ไปตรวจการเมืองพม่าในศก ๑๓๒ (ตรงกับปี
มเสง พ.ศ. ๒๔๓๒) ข้าพเจ้ามีโอกาสดังนี้ไปเที่ยวทวิษัพิจารณาตัดสินคดี
ในโรงศาลในเมืองพม่า ที่อยู่ในความปกครองของอังกฤษ ตลอดทั้ง
ศาลอำเภอทั้งในย่านนอกและในเมืองใหญ่ ดูเป็นการน่ารู้ควรจะมาเล่า
สู่กันฟัง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะลงพรรณตามที่ได้เห็นได้ยินได้ฟัง
เป็นลำดับชั้นของศาลในเมืองพม่า คือชั้นต้นว่าด้วยศาลกำนัน (อังกฤษ
เรียกว่า เนกแมน) ตามหัวเมือง ที่กำนันเป็นคนพม่าต้องพิจารณาตัดสิน
คดีที่เกิดขึ้นในตำบลของตน ตามบัญญัติที่อังกฤษจัดตั้งไว้ ที่สอง
จะว่าด้วยศาลชั้นสูงขึ้นไป คือศาลนายแขวง (อังกฤษเรียกว่า เทานซีย
คอต) ศาลข้าหลวงที่ ๒ (อังกฤษเรียกว่า สยิววิชันคอต) ศาลผู้ว่า
ราชการเมืองหรือข้าหลวงที่ ๓ (อังกฤษเรียกว่า กิสตริกคอต) ตลอด
ถึงศาลข้าหลวงเทศาภิบาล ยังับการมณฑลในเมืองพม่า (อังกฤษ
เรียกว่า คอมมิชชันเนอร์ หรือ คิววิชันคอต) และได้กล่าวถึงการที่อังกฤษ
จัดการตรวจตรา ยึดเหนี่ยวศาลเหล่านั้นอย่างใดด้วย

๒
แต่ด้วยคำสำนวนแลแบบอย่างที่เขาใช้ ในโรงศาล นั้นก็ไต่เกี้ยว มาต
ย้าง แต่จะนำมาใส่ในวินิจฉัยนั้นก็จะยืดยาวและเป็นการใหญ่เต็มที
เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะได้ เกี้ยวมาใส่แต่เฉพาะบางอย่าง ที่จำเป็นเพื่อให้เข้าใจ
ได้ง่าย

ศาลกำนัน

ความอาญา

กำนันในเมืองพม่า อิงกฤษให้เป็นตุลาการ แลผู้พิพากษา เรียก
ตามคดีศาลอิงกฤษว่าความอาญาได้ ๕ อย่าง คือ.

๑ ตีรันฟันแทงวิวาทเล็กน้อย โทษปรับใหม่ไม่เกิน ๓ บาท ๔๘ อัฐ

๒ ลักทรัพย์ สิ่งของที่ราคาไม่เกิน ๓ บาท ๔๘ อัฐ

๓ ทำอันตรายนแก่คนแลทรัพย์สิ่งของ ราคา ที่เสียหายไม่เกิน ๓ บาท

๔๘ อัฐ

๔ ขกุก โทษปรับใหม่ไม่เกิน ๓ บาท ๔๘ อัฐ

๕ ล้วงลักทำอันตรายนโคกคฤหาสน์ (ตามบัญญัติที่ตน)

ถ้าผู้ใดกระทำความผิด ๕ ข้อนี้ในเขตแขวงกำนัน มีผู้มา
ร้องเรียนภายใน ๘ วัน กำนันมีอำนาจที่จะเรียกตัวจำเลยผู้ต้องพิพาทมา
พิจารณา

ขบวนพิจารณาความ

โจทก์มาร้องปากเปล่าก็ได้ ไม่ต้องทำฟ้องมายื่น ให้คนไปเรียกตัวจำเลยมาไม่ต้องมีหมาย ถ้าขัดขึ้นไม่มา กำนันมีอำนาจจะจับกุมตัว แลยกข้อราษฎรละเมิดคำสั่งกำนันปรับใหม่ทำโทษอีกชั้นหนึ่ง คำหาคำให้การคำพยานไม่ต้องเขียนว่ากันปากเปล่า ฝ่ายโจทก์จำเลยไม่ต้องมีประกัน ความอาญาในศาลกำนัน โจทก์จำเลยจะปรานีประนอมยอมเลิกแล้วแก่กันเองเสียเวลาใด ไม่ต้องกำนันชำระก็ได้ ชำระกันที่เรือนกำนันไม่ต้องมีศาลากลาง ชำระเป็นความเก่าแก่เปรียบเทียบ ชำระได้แต่คนที่อยู่ในเขตของกำนัน ถ้าโจทก์หรือจำเลยอยู่ในแขวงกำนันอื่น ต้องว่ากันที่กำนันเจ้าของแขวงที่เกิดความ

ถ้ากำนันพิจารณาได้ความจริงตามที่โจทก์กล่าวหา กำนันลงโทษปรับใหม่จำเลยไม่เกินกว่า ๓ บาท ๔๘ อัฐ ถ้าเป็นความลักขโมยหรือทำอันตรายแก่คนแลทรัพย์สินของ กำนันมีอำนาจปรับใหม่ได้ กระทำผิดทวิคูณตามทนายหรือสิ่งที่เสียหายได้ เป็นต้นว่าของที่ลักขโมยไปราคา ๓ บาท หรือมาตัดต้นไม้หรือทำลายราคา ๓ บาท กำนันปรับให้จำเลยเสียได้ ๖ บาท คือ ๒ เท่าทนาย ซึ่งได้ไม่เกิน ๒๕ ชั่วโมง หรือปรับแลซึ่งทั้ง ๒ ประการก็ได้

บางกำนันอังกฤษให้ มีอำนาจพิเศษชั้นผู้พิพากษาตรี ชำระความอาญาลักขโมย กระทำอันตรายแก่คนแลทรัพย์สินของ ราคาทรัพย์สิน

ที่ลักษณะ โมโยไป แลสิ่งทีเสียหายไม่เกิน ๓๕ บาท ๓๒ อัฐ ถ้าพิจารณา
ได้ส่วนได้ ความจริง กำนันที่ได้รับอำนาจพิเศษเช่นนั้น ปรับใหม่
จำเลยผู้ทำผิดได้ ๓๗ บาท ๓๒ อัฐ หรือซังไม่เกิน ๑๕ วัน หรือปรับเล
ซึ่งทั้ง ๒ ประการ

เงินค่าปรับใหม่จำเลยนั้น กำนันคิดเป็นเงินสดใหม่ให้แก่โจทก์
ตามควร เหลือมากน้อยเท่าใดเป็นพินัยหลวง เงินสินไหมที่กำนันตัดสิน
ให้จำเลยเสียนั้น กำนันมีอำนาจเร่งรัดเอาได้ ที่ ๆ จะซังจำเลยนั้น
ซึ่งที่โรงพลตระเวน ถ้าไม่มีโรงพลตระเวน กำนันเอาตัวจำเลยจำข้อไว้

ถ้าเป็นความที่เงินสดใหม่เพียง ๓ บาท ๔๘ อัฐ กำนันเรียกค่ารับ
ฟ้องฝ่ายโจทก์ได้ ๔๘ อัฐ ถ้าเป็นคดีที่กำนันได้รับอำนาจพิเศษ คือ
คดีที่มีสินไหมถึง ๓๒ บาท ๓๒ อัฐ เรียกจากฝ่ายโจทก์ได้ ๑ บาท ๓๒ อัฐ
จะเรียกค่าฤชาธรรมเนียมอย่างอื่นนอกจากนี้ไม่ได้ เวลาที่ปรับใหม่
จำเลยได้เท่าใด แล้วยกเป็นเงินค่ารับฟ้อง ๔๘ อัฐคืนให้แก่โจทก์ไป

ความแพ่งศาลกำนัน

บางกำนันอังกฤษให้อำนาจพิเศษชำระความแพ่งมะโนสาเร่ ที่ทนาย
ทรัพย์สิน กล่าวหากันไม่เกิน ๑๕ บาท ถ้าอังกฤษให้อำนาจพิเศษ กำนัน
ใดชำระความแพ่ง อธิบดีออกประกาศในหนังสือพิมพ์ กิจจานุเบกษา
เมืองพม่าให้มีความชัดเจนว่า ได้ให้อำนาจพิเศษกำนันนั้น ชื่อนั้น
คำขลานั้น ชำระความแพ่งอย่างนั้น

๕

ความแพ่งที่กำนันพิจารณาตัดสินนั้น ต้องเป็นคดีที่เกิดขึ้นในเขต
แขวงกำนัน

ความแพ่งที่เกิดในเขตกำนัน โจทก์ไม่จำเป็นจะต้องมาร้องฟ้อง
ที่ศาลกำนัน จะไปร้องฟ้องยัง ศาลอื่นก็ได้

ขบวนการพิจารณาความแพ่งศาลกำนัน

ความศาลกำนัน

โจทก์ มาร้องปากเปล่าไม่ต้องทำฟ้องมายื่น หรือจะทำฟ้องมายื่น
ก็ได้ ถ้ามาฟ้องปากเปล่าให้ กำนันจดถ้อยคำลง หรือให้เสมียนกำนัน
จดถ้อยคำลงเป็นฟ้อง

ถึงโจทก์ จะทำฟ้องมายื่นแล้วก็ได้ กำนันมีอำนาจที่จะสอบถาม
โจทก์ ตามข้อความที่ฟ้อง เป็นการไต่ถามหาความจริงอีกชั้นหนึ่ง แต่
เวลาที่สอบถามโจทก์ น ถ้ากำนันเห็นสมควรว่าจะบังคับโจทก์ ให้สาบาน
แล้วจึงให้ ๆ ถ้อยคำก็ได้ เมื่อกำนันรับฟ้องไว้แล้ว กำนันเรียกเงิน
ค่าขึ้นศาล ๓๐๐ ถึง ๓๐๐ เป็นค่าธรรมเนียมของกำนันตามทบทวนทรัพย์ ที่กล่าวหา

หมายเรียกจำเลย

ในหมายกำนันเรียกตัวจำเลยให้ มีความให้ชัดว่า ฟ้องหาจำเลยด้วย
เรื่องใดอย่างไร ถ้าหนคว้นเวลาให้ จำเลยมาแก้ คดีของจำเลยนั้น

นั้น ๆ แลถ้าจำเลยมีพยานก็ให้จำเลยนำพยานมาพร้อมกับจำเลยด้วย แล้ว
ให้กำนันนัดเวลากำหนดที่จะพิจารณาความให้โจทก์ทราบ แลถ้าโจทก์
มีพยานก็นำพยานของโจทก์ มาพร้อมโจทก์ทีเดียว

ถ้าจำเลยขัดขืนไม่มาแก้ คดีตามหมาย กำนันมีอำนาจที่จะจับ
ตัวให้มาแก้คดี แลปรับใหม่ละเมิดข้อขัดขืนคำสั่งกำนันอีกชั้นหนึ่งก็ได้

๕ ขสองสถาน

เมื่อถึงเวลานัดพร้อมด้วยโจทก์จำเลย พยานฝ่ายโจทก์จำเลย
กำนันเห็นสมควรจะถามโจทก์ นอกฟ้องอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงเอาถ้อยคำ
ฟ้องของโจทก์ไว้ อีกครั้งหนึ่งก็ได้ แลกำนันยังช่วยให้จำเลยให้การ
แก้ฟ้องของโจทก์ ถ้ากำนันเห็นสมควรจะบังคับให้จำเลยสาบาลตัวแล้ว
จึงให้ ๆ การก็ได้ ถ้ารับถูกต้องกันก็เรียงคำตัดสินทีเดียว ถ้าข้อใด
โจทก์จำเลยรับไม่ถูกต้องกัน กำนันก็คิดขึ้นเป็นข้อประเด็นสำหรับถาม
พยาน เมื่อให้พยานสาบาลแล้วถามพยานตามข้อประเด็นพยาน จดคำพยาน
ลงไว้ แลเขียนข้อกำนันลงไว้เป็นสำคัญ โจทก์จำเลยพยานไม่ต้องเขียนข้อ
เมื่อถามพยานให้การแล้ว กำนันก็เรียงคำตัดสินลงความเห็นของ
กำนัน เรียงแต่พอเป็นจุดหมายบรรทัดสั้น ๆ ไม่ยืดยาว
ถ้ากำนันเห็นสมควรว่าจะหยุดชำระ นัดเลื่อนวันไปวันอื่น เพื่อยะ
สอบถามพยานอีกต่อไป หรือโดยเหตุผลอันสมควรก็ได้ แต่กำนันจะ
ต้องจดลงบรรทัดวันนัดเลื่อนไปไว้ในสมุดของกำนันไว้เป็นสำคัญ

๗
กำนันมีอำนาจที่จะบังคับให้จำเลยผู้แพ้ ความเสียค่าฤชาธรรมเนียม
แทนโจทก์ แต่ค่าธรรมเนียมที่กำนันจะบังคับให้จำเลยเสียนี้ กำนัน
ต้องคิดแบ่งราคาทนายทนาย ความเวรนั้นออกเป็น ๔ ส่วน แล้วคิดเอาเงิน
ค่าธรรมเนียมที่จำเลยจะต้องเสียแทนโจทก์ นรวมเข้าดู กับเงินค่าเสียหลัก
ที่เป็นเงินค่าธรรมเนียมของกำนัน ถ้ามากกว่า ๓ ส่วนใน ๔ ส่วนของ
ทนายทนายแล้ว เรียกเอาแก่จำเลยไม่ได้ เป็นต้นว่าความหากันทนายทนาย
๑๕ บาท คิดแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนได้ส่วนละ ๓ บาท ๔๘ อัฐ ค่าเสียหลัก
ของกำนันร้อยละ ๓๐ เป็นเงิน ๓ บาท ๓๒ อัฐ ที่กำนันจะให้จำเลยเสีย
ค่าธรรมเนียมแทนโจทก์ได้ อย่างมากที่สุดเพียง ๒ บาท ๓๐ อัฐ เพราะรวม
เข้าด้วยกันเท่ากับ ๓ บาท ๔๘ อัฐแล้ว จะมากกว่านั้นขึ้นไปเกินกว่าส่วน
๓ ใน ๔ ส่วนของทนายทนายไม่ได้

ถ้าถึงวันนัดแล้วฝ่ายโจทก์ ไม่มาศาลตามนัด ให้กำนันยกความ
เรื่องนั้นออกเสีย เว้นแต่มีเหตุอันสมควรที่กำนันเห็นควรจะเลื่อนกำหนด
วันนัดใหม่

ถ้าฝ่ายจำเลยขาดนัดไม่มาศาล มาแต่โจทก์ ฝ่ายเดียว ให้กำนัน
ว่าความไปฝ่ายเดียวไม่ต้องคอยจำเลย เว้นแต่มีเหตุอันสมควรที่กำนัน
เห็นว่าควรเลื่อนกำหนดวันนัดใหม่

ถ้าจำเลยไม่มาศาลเช่นนั้น กำนันตัดสินให้ โจทก์ ชนะแล้ว ให้
กำนันคิดสำเนาคำตัดสินส่งไปให้ แก่จำเลย ถ้าจำเลยกลับมาศาลภายใน
ใน ๓๐ วัน นับตั้งแต่วันที่ตัดสินไป แล้วจึงต่อกำนันว่าที่มาศาลตาม

นักไม่ได้ โดยเหตุนี้ ๆ ถ้าท่านเห็นเหตุนี้สมควร ก็ให้พนักงาน
พร้อมโจทก์ พร้อมจำเลยใหม่ เมื่อท่านต้องชำระคดีสินไหม โดย
เหตุว่าจำเลยไม่มาศาลเช่นนี้แล้ว ต่อไปถึงท่านจะตัดสินให้ฝ่ายโจทก์
หรือจำเลยชนะแพ้ อย่างใดก็ จำเลยจะต้องเสียค่าธรรมเนียมคราวที่
ชำระใหม่ทั้งสิ้น

ถ้าโจทก์ ไม่มาศาลตามนัดแล้ว ให้ยกคดีออกจากศาล แต่
ภายหลังถ้าโจทก์ กลับมาร้องขอให้ชำระต่อไปภายใน ๓๐ วัน แลชี้แจง
เหตุผลทนายทนายก่อนสมควรพอเชื่อฟังได้ ก็ให้ท่านนัดชำระต่อไปใหม่
อย่างเดียวกัน.

วิธีเร่งค่าตัดสิน

เมื่อท่านตัดสินบังคับให้ คนผู้แพ้ คดีเสียเงินตามค่าตัดสิน คน
ผู้ชนะ ไม่ยอมเสียเงินหรือเพิกเฉยเสีย ไม่นำเงินมาใช้ตามค่าตัดสินภายในกำหนด ๓๐ วัน นับตั้งแต่วันตัดสินไปก็ ให้คนผู้ชนะคดีขอให้
ท่านออกหมายบังคับคนผู้แพ้ นำเงินมาเสียใน ๕ วัน ถ้าต้องถึงขั้นนี้
จำเลยต้องเสียค่าธรรมเนียมเพิ่มให้แก่ท่านอีก ๔๘ อัฐ ถ้าคนผู้แพ้
ยังไม่ยอมเสียเงินขัดขึ้นต่อไป ให้ท่านยึดบรรดาสัญญาณกทรัพย์ แล
อัญญาณกทรัพย์ ที่เป็นของยกไปมาได้ ของ คนผู้แพ้ คดีมาขาย ทอดตลาด
เอาเงินมาใช้แก่ผู้ชนะคดีตามค่าตัดสินของท่าน แลค่าธรรมเนียมของ

กำนันจงดวย ถ้าเงินคงเหลืออีกมากน้อยเท่าใด ให้กำนันคืนให้แก่ผู้แพ้คดีไป

ที่กำนันทำไปในข้อนี้ กำนันต้องจดหมายบรรทัดเป็นใจความสั้น ๆ เข้าบรรทัดรวมไว้กับถ้อยคำสำนวนในคดีเรื่องเดียวกันนี้

ถ้าคนผู้แพ้คดีหลบหนีไปอยู่บ้านใด ให้กำนันมีหนังสือส่งหมายที่บังคับจำเลยให้มาเสียเงินนั้นไปให้กำนันบ้านนั้นแล้ว ให้กำนันบ้านนั้นจัดการไปตามคำตัดสินแลหมายนั้น ดังเช่นว่าตนเป็นตุลาการในคดีเรื่องนี้เอง เมื่อกำนันบ้านนั้นจัดการขายทอดตลาดได้เงินมากน้อยเท่าใด ให้ส่งมาให้แก่กำนันซึ่งเป็นตุลาการเดิม จะได้จัดการไปตามคำตัดสิน ห้ามมิให้กำนันผู้ที่มีใช้ตุลาการศาลเดิมมอบเงินให้แก่ผู้ชนะคดีเอง

ให้กำนันหักเอาเงินค่าฤชาธรรมเนียมที่ยกให้เป็นส่วนของกำนัน จากจำนวนตามข้อบังคับ

ถ้าคดีเรื่องใดที่กำนันเห็นว่าจะต้องยกยทกฎหมาย แลเป็นเรื่องยากยุ่งเหลือกำลังที่กำนันจะพิจารณาตัดสินได้ ให้กำนันคืนเงินสืบลค่าขึ้นศาลที่เรียกจากโจทก์คืนให้แก่โจทก์ ให้โจทก์ไปร้องฟ้องยังโรงศาลชั้นสูงขึ้นไป

เงินค่าฤชาธรรมเนียมที่กำนันเก็บจากความแพ่งนี้ ถ้าเป็นคดีที่โจทก์จำเลยยอมตามคำตัดสินของกำนัน ให้กำนันจดบัญชีตามแบบตารางมีชื่อคนที่เรียกค่าฤชาธรรมเนียม, จำนวนเงิน, เป็นค่าธรรมเนียม

ในระหว่างพิจารณาชั้นใด หรือเป็นคำคำตัดสิน,

เงินค่าปรับใหม่ในความอาญา หรือเงินค่าฤชาธรรมเนียมในความ
แพ่งความอาญาที่กำนันเรียกจากฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยมากน้อยเท่าใด ให้
กำนันทำใบเสร็จรับเงินให้แก่ฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยไว้เป็นสำคัญ ถ้ากำนัน
ไม่ทำใบเสร็จให้ ห้ามมิให้ฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยให้เงินค่าที่กำนันเรียกร้อง
เมื่อพิจารณาตัดสินความเรื่องใดแล้วในเดือนใดก็ตาม กำนันจะต้อง
ทำสารบบค่าฤชาธรรมเนียมศาลวางข้างบนนี้ ทั้งอรรถคำสำนวนส่งไปยัง
ข้าหลวงที่ ๓ ให้ถึงภายในกำหนดวันที่ ๒๐ เดือนที่ต่อมา การที่กำนัน
ต้องส่งสารบบความเช่นนั้น บางกำนันข้าหลวงสั่งให้ส่ง ๓ เดือนครึ่งหนึ่ง
ไม่ต้องส่งเป็นรายเดือน

บรรดาอรรถคำสำนวนคำตัดสินศาลกำนันนี้ ถึงปลายปีที่ตัดสินความ
เรื่องนั้น ข้าหลวงก็เผาไฟทำลายเสียไม่เก็บไว้ให้รื้ออีกต่อไป

ค่าฤชาธรรมเนียมศาลกำนันในความแพ่ง

ค่าฤชาธรรมเนียมศาลกำนันนี้ กำนันเรียกได้แต่เงินค่าขนศาล
ร้อยละ ๑๐ ตามทุนทรัพย์ ที่กล่าวหาแก่โจทก์ ก่อนออกหมายเรียกจำเลย
ไม่มีค่าธรรมเนียมอย่างใดอีก เว้นแต่เมื่อจำเลยไม่กระทำตามคำตัดสิน
ภายใน ๓๐ วัน กำนันต้องบังคับให้จำเลยนำเงินมาเสียภายใน ๕ วันอีก
ชั้นหนึ่งเช่นนั้น กำนันเรียกเงินค่าเร่งคำตัดสินแก่ฝ่ายจำเลยอีก ๔๘ อัฐ
บรรดาคดีทั้งปวงที่กำนันพิจารณาตัดสินในความอาญาความแพ่ง แลความ

ที่กำนันปรับไหมราษฎรชาวบ้าน กำนันต้องจกข้อความไว้ให้เต็มตาม
 คาทรางในบัญชีสารบบความศาลกำนันอย่างแบบจกบ้านที่ ๗ แลที่ ๘ คา
 รางแบบที่ ๗ มีช่องจำนวนความ, ชื่อโจทก์, ชื่อจำเลย, อายุ, ชื่อ
 นิดา, ที่อยู่, เรื่องทกกล่าวหา, วันรับฟ้อง, พิจารณาเป็นสัดหรือ
 ปลดตัวไป, คัดสินลงโทษประการใด, วันที่พิจารณาแล้วเสร็จ, ลงชื่อกำนัน
 คาทรางแบบที่ ๘ มีช่องจำนวนความ, ชื่อโจทก์, ค่าธรรมเนียม,
 วันรับค่าธรรมเนียม, ชื่อจำเลย, ชื่อนิดา, ที่อยู่, จำนวนเงินค่าปรับไหม
 วันรับเงินปรับไหม, ให้รางวัลแก่โจทก์, วันให้เงินแก่โจทก์, เงินส่ง
 ข้างหลวงที่ ๓, วันที่ส่งเงินให้แก่ข้างหลวงที่ ๓, ชื่อกำนัน,

การสอบสวนเงินค่าปรับไหมค่าฤชาธรรมเนียมของกำนัน

เงินค่าปรับไหมแลค่าฤชาธรรมเนียมนอกจากส่วนที่เป็นผลประโยชน์
 ของกำนันตามบัญญัติจกบ้านนี้ กำนันต้องนำส่งคลังว่าการข้าหลวงพระ
 เสด็จหรือส่วนมณฑล เวลาที่นำไปส่งนี้ กำนันนำความไปแจ้งต่อ
 เจ้าพนักงานผลประโยชน์ เจ้าพนักงานผลประโยชน์จกบัญชีไว้ ทำ
 ใ้ให้กำนันนำเงินไปส่งต่อเจ้าพนักงาน คลัง ๆ รับตัว ของเจ้าพนักงาน ผล
 ประโยชน์พร้อมด้วยเงินจากกำนันไว้แล้ว ให้ใบเสร็จรับเงินแก่กำนันเป็น
 คัมมือของกำนัน ๑ ฉบับ เมื่อกำนันได้รับใบเสร็จแล้ว ต้องเอาใบ
 เสร็จจกใบข้างท้ายบัญชีค่าปรับไหมแลค่าธรรมเนียมศาลกำนัน เมื่อ
 ข้าหลวงผู้ใดไปตรวจจะได้เห็นได้ว่า เงินที่เป็นส่วนพินัยหลวงนั้นกำนัน
 ได้นำไปส่งคลังครบจำนวนแล้ว

นายแขวงเป็นผู้สอยเงินค่าปรับใหม่ค่าฤชาธรรมเนียมศาลกำหนด
 อนึ่งองคภูมิจัดให้นายแขวงถือบัญชีเล่มหนึ่ง เรียกว่าบัญชีเงิน
 ค่าปรับใหม่แลค่าธรรมเนียมศาลกำหนดของนายแขวง ในบัญชีนี้มีตาราง
 วัน, ไบเสร์จคลังที่, จำนวนเงินส่งคลัง.

เวลานายแขวงไปตรวจการตามตำบลบ้าน นายแขวงต้องเอาบัญชี
 ยานนี้ไปด้วย ตรวจจกจำนวนวันที่ไบเสร์จคลัง จำนวนเงินส่งคลังที่
 กำหนดนำไปส่งคลังแล้ว ถ้าเงินค่าปรับใหม่หรือเงินค่าฤชาธรรมเนียมตก
 ค้างอยู่ ที่กำหนดยังมีได้ นำส่งคลัง นายแขวงก็เรียกเงินจากกำหนดทำไบ
 เสร์จให้ไว้ เป็นสำคัญแล้ว นายแขวงจึงจกนำเงินนั้นไปส่งคลัง ขอ
 ด้วไบเสร์จคลังมามอบให้กำหนด เพื่อจะได้ติดไว้กับบัญชีของกำหนด
 แลเวลาที่นายแขวงไปตรวจการเช่นนี้ ต้องเอาสมุดบัญชีเงินไปด้วย เงิน
 ที่กำหนดส่งแล้วเท่าใด ต้องจดหมายลงไว้ เป็นที่สอยสวนกัน

พอถึงต้นเดือนมกราคม (ต้นปีฝรั่ง) นายแขวงต้องทำบัญชีราย
 จำนวนเงินค่าปรับใหม่ แลค่าฤชาธรรมเนียมศาลกำหนดในแขวงของตน
 ๒ ฉบับ ๑ ฉบับส่งไปให้ข้าหลวงที่ ๒ ฉบับหนึ่งส่งตรงไปยังข้าหลวงที่ ๓
 เพื่อข้าหลวงที่ ๓ จะได้ให้เจ้าพนักงานผลพระ โยชน์ สอยกับบัญชีของ
 เจ้าพนักงานผลพระ โยชน์ ให้เป็นการถูกต้องกัน

เวลาที่ข้าหลวงที่ ๑ ที่ ๒ ไปตรวจการ ก็ให้นำเอาบัญชีเงินค่า
 ปรับใหม่แลค่าธรรมเนียมความศาลกำหนดมาด้วย

ตามขบวนพิจารณาความแพ่งถึงที่ข้าพเจ้าได้ กล่าวมาแล้วนี้ บ้าง

กำนันถึงอังกฤษให้อ่านาก ก็หาใครจะสามารถทำไปให้เรียบร้อยได้ไม่ เพราะเป็นวิธีดังเช่นที่ใช้ ในศาลจริง ๆ คุณวุฒิกำนันไม่พอ อังกฤษ จึงคิดขย้างกำนันให้อ่านากพิเศษเป็นคนกลาง ว่ากล่าวตัดสินความ ของลูกบ้าน ทนทรัพย์ หากันไม่เกิน ๕ บาทบ้าง ๘ บาทบ้าง แล้วแต่ คุณวุฒิความที่ความชอบส่วนตัวกำนัน ชำระอย่างเดียวกันกับชำระคน ในเรือนของกำนัน

วิวิพิจารณาความอย่างคนกลาง

เป็นต้นว่า อำแดงเขียวมาบอกแก่กำนันว่า นายคำเป็นหนี้เงิน อำแดงเขียว ๘ บาท ยืมไปได้ ๓ เดือนเศษ เวลาจะยืมไปสัญญาว่าจะ ให้ ดอกเบี้ยเดือนหนึ่งบาทละ ๔ อัฐ คือเดือนละ ๒๘ อัฐ นายคำไม่ นำดอกเบี้ยมาส่งตามสัญญา อำแดงเขียวได้ ทวงถามคืนเงิน ๘ บาทกับ ดอกเบี้ย ๓ บาท ๒๐ อัฐ รวมทั้งต้นแลดอกเป็นเงิน ๘ บาท ๒๐ อัฐต่อ นาย คำ ๆ ผิดเพี้ยนไป หานำมาให้ ไม่

กำนันเรียกตัวนายคำมาถาม นายคำรับตามคำหาของอำแดงเขียว เว้นแต่ดอกเบี้ยนั้นอำแดงเขียวว่าจะคิดเอาแต่บาทหนึ่งเดือนละ ๒ อัฐ หาให้ ๔ อัฐไม่ ถ้าคิดตามนั้นนายคำจึงจะใช้ ต้นเงินแลดอกเบี้ยให้แก่อำแดงเขียว

กำนันจึงหันมาว่าแก่อำแดงเขียวว่า นายคำหมิ่นนักอยู่ ข้างจะขัด สัน ถึงดอกเบี้ยจะน้อยลงไปอย่างเล็กน้อย ได้ ต้นเงินคืนแล้วก็เป็นดี หนังสือบริคณห์สัญญาอันใดก็ไม่มีต่อกัน นายคำก็เป็นคน ไม่คดโกง

อันใด ให้ อำแดงเขียวอมรับเงินแต่ต้น ๗ บาทกับคอกเบี้ยเดือนละ ๑๔ อัฐ
๓ เดือน ๔๒ อัฐ ทั้งต้นทั้งคอกเป็นเงิน ๗ บาท ๔๒ อัฐ

อำแดงเขียว นายคำจอมเป็นทกลง

กำนันจึงว่าความเรื่องนั้น กำนันเรียกเงินค่าชนศาลต่ออำแดงเขียว
โจทย ร้อยละ ๓๐ คิดเป็นเงิน ๔๘ อัฐ ค่าชนศาลนี้ตามธรรมเนียมเป็น
ของจำเลยเสีย แต่ความเรื่องนั้นเห็นว่าอำแดงเขียวโจทย เป็นผู้ได้ทรัพย์
ทั้งต้นแลคอก แลส่วนนายคำกริบโดยคดี ผิดกันแต่ที่คอกเล็กน้อย เหตุ
ฉะนั้นให้ อำแดงเขียวโจทย นายคำจำเลยเสียเงินค่าธรรมเนียมชนศาลคนละ
กึ่ง คือ ให้ อำแดงเขียวเสีย ๒๔ อัฐ ๕๐ เบย นายคำจำเลย ๒๔ อัฐ
๕๐ เบย แลให้นายคำนำเงินมามอบกำนัน เพื่อจะได้ มอบให้ อำแดง
เขียวโจทย ๗ บาท ๔๒ อัฐ ความเป็นเลิกละแล้วแก่กัน

เมื่อยอมเป็นทกลง ถ้าไม่ยอมก็ให้ไปร้องฟ้องกันยังโรงศาล

ถ้าเป็นความที่ไม่รับถูกต้องกัน ก็เรียกพยานมาไต่ถามสืบสวนหา

ความจริง

เวลาที่โจทยมาบอกแล้ว กำนันจะบังคับให้โจทยสาบาลก็ได้ เวลา
ถามจำเลย กำนันจะบังคับให้จำเลยสาบาลก่อนให้การก็ได้ ถ้าเป็นแต่
ความชั่วร้ายคนกลางเช่นนั้น พยานที่เรียกมาสืบจะให้สาบาลหรือไม่ให้
สาบาลก็ได้ แลแต่กำนัน มิใช่เจ้าของพยาน

เวลาที่ยอมตกลงกันแล้ว กำนันต้องขอข้อความลงในบัญชีสารบบ
ความศาลกำนัน แลบัญชีเงินค่าปรับใหม่แลค่าธรรมเนียมไม่ต้องเขียนถ้อย
คำสำนวน หรือหนังสือยอมอันใดนอกจากนี้.

ความที่ยอมในศาลกำนัน

คดีเรื่องใดจะเป็นความแพ่งความอาญา หรือความที่กำนันเป็นคนกลางในศาลกำนัน เมื่อตกลงเป็นยอมกันแล้ว ภายหลังฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยจะเก็บความไปร้องฟ้องยังโรงศาลอื่นไม่ได้เว้นแต่ข้าหลวงที่ ๑ ผู้เกี่ยวข้องที่เป็นผู้แก้ไขคำตัดสินของกำนันได้

อุทธรณ์ศาลกำนัน

ถ้าฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยไม่ยอมตามคำพิพากษาศาลตัดสินกำนันให้มาอุทธรณ์ยังศาลข้าหลวงที่ ๑ ไม่ต้องกำหนดว่าเมื่อใดในเมืองพม่าฝ่ายเหนือข้าหลวงที่ ๒ บางคนอธิปไตยอังกฤษให้มีอำนาจพิเศษรับอุทธรณ์ศาลกำนันได้ แต่ห้ามไม่ให้ศาลอื่นๆ รับความอุทธรณ์ศาลกำนัน

ความอาญาทั้ง ๕ อย่างที่กำนันพิจารณาตัดสินนั้น เป็นการเบาแรงศาลนายแขวงแลศาลข้าหลวงลงมา คือความทะเลาะวิวาทล่วงเกินกันเล็กน้อย กำนันว่ากล่าวตัดสินสำเร็จเด็ดขาดไปไม่ต้องให้ถึงศาลใหญ่ กำนันในเมืองพม่านั้นมีคนที่จะได้รับอำนาจพิเศษชำระความแพ่งอย่างใช้ชบวนพิจารณาถึงแบบที่ทั้งไว้ เพราะคุณวุฒิแลความรู้ยังไม่พอ ได้รับอำนาจชำระความแพ่งเพียงเป็นคนกลางเสียโดยมาก เพราะง่ายไม่ต้องเขียนอันใดมาก เช่นแต่ตกลงในขานูชี ๒ ขานก็แล้วกัน

ความในศาลกำนันไม่มีไต่มากนัก เพราะกำนันมีใกล้ๆ กันไปแห่งใดก็ชำระได้

๓๐

ความศาลกำนันมักชำระกันที่หอหนึ่ง หรือนอกชานเรือนกำนันโดย
มาก เว้นแต่ในส่วนมณฑลเมืองมะริดแลแขวงเมืองตะนาวศรีข้าหลวง
ที่๑พูดว่ากล่าวกำนันว่า ควรจะมีศาล ไปว่ากันที่ขานเป็นการอุบาย
ไป กำนันจึงปลูกศาลเล็กๆ ไว้สำหรับชำระความในบ้าน

ขบวนพิจารณาความแพ่งศาลข้าหลวง ศาลผู้ว่าราชการเมือง แลนายแขวงเมืองพม่าในร.ศ.๑๑๓

ขบวนพิจารณาความซึ่งข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้ เป็นขบวนพิจารณา
ในเมืองพม่าตอนเหนือ แต่ขบวนพิจารณาในเมืองพม่าตอนใต้ ก็อย่าง
เดียวกันโดยมาก ต่างกันแต่พม่าตอนเหนือดัดข้อให้เร็วเข้า พอให้
สมควรแก่บ้านเมืองที่พึ่งได้ปกครองใหม่

ลักษณะรับฟ้อง

โจทก์จะนำฟ้องมาขึ้นต่อตุลาการณะศาล หรือมาให้การต่างฟ้อง
ก็ได้ ก่อนหน้าท้โจทก์จะให้การต่างฟ้อง ถ้าศาลเห็นสมควรจะให้
โจทก์สำแดงตนก่อนจึงให้ทุกการต่างฟ้องก็ได้ ความข้อนี้ตุลาการในศาล
เมืองพม่ามักให้ โจทก์สำแดงก่อนแทบทุกเรื่อง ว่าถ้าให้สำแดงก็ได้
ความจริงมาก อนึ่งเมื่อเวลาโจทก์ขึ้นฟ้องแล้วตุลาการจะเอาฟ้องวาง
ไว้เสีย ยังค้ำให้ โจทก์สำแดงให้การต่างฟ้องอีกต่างหากก็ได้ เมื่อ
สำแดงให้การต่างฟ้องอย่างไรแล้ว จึงเอาคำให้การกับฟ้องมาเทียบกัน
ดู ข้อใดตรงกัน ตุลาการจึงเรียบเรียงขึ้นเป็นคำฟ้อง ข้อใดที่เห็นว่า

ในพจนานุกรมไม่ตรงกับคำให้การฯ จะคัดออกเสียไม่ยกขึ้นเป็นข้อที่
สำหรับจะถามจำเลยก็ได้

ศาลตรวจเห็นข้อความสมควรเป็นฟ้อง และเป็นความที่มีทุนทรัพย์
พอศาลจะพิจารณาได้ และไม่เกินกำหนดอายุความกักไว้ ถ้าทุนทรัพย์
เกินกำหนดศาลตน ก็ค้นฟ้องให้ ไปยื่นฟ้องต่อศาลที่ส่งขึ้นไป เมื่อรับ
ไปฟ้องไว้ แล้วถึงจะเป็นฟ้องหรือมิเป็นฟ้องก็ได้ ต้องเก็บไปฟ้องไว้ จะรับมิ
รับก็ได้ ศาลการต้องจัดลงในใบบรรทึกแลจกความเห็นไว้เป็นสำคัญ ใบ
บรรทึกนั้นเป็นใบจำนำความทุก ๆ เรื่องตั้งแต่ต้นจนปลาย จดข้อความเห็น
ของตุลาการ วินิจฉัยการ ชำระอย่างไร เป็นรายวันของตุลาการใน
ความเรื่องนั้น

รายวันการพิจารณา

ศาล..... แขวง..... เมือง.....
คดีเรื่อง.....
..... โจทย์..... จำเลย.....
ต่อลงนามมีตาตราลง วัน, ได้พิจารณาไปอย่างไร, นัดต่อ
ไปวันไร.

เมื่อรับฟ้องไว้แล้ว ศาลก็ให้หมายนัดวันให้จำเลยมาให้การแก้ฟ้อง.

ลักษณะหมายเรียกจำเลย

ใบหมายต้องเซ็นชื่อประทับตราตุลาการ ถ้าจำเลยหลายคนต้อง
ออกหมายเรียงตัว หมายนั้นถ้านักการไปพบจำเลยให้ ๆ แก่จำเลย
ถ้าไม่พบจำเลยนักการก็ส่งหมายให้แก่ชายในบ้านจำเลย หรือคนใดคน
หนึ่งซึ่งการแทนจำเลยให้เซ็นชื่อรับ รับแล้วก็ถือว่าจำเลยได้รับหมาย
นั้น ถ้าคนในบ้านจำเลยหรือผู้ทำการแทนของจำเลยไม่รับหมายไว้ ถ้า
ศาลตรวจเห็นว่าหมายไปถึงบ้านจริงแล้ว ก็ถือเป็นว่าจำเลยได้รับหมาย
เมื่อมีผู้รับหมายเซ็นชื่อยกมาหมายให้แล้วกลับมา นักการก็จดชื่อนักการ
ลงในหลังหมายว่า ได้นำหมายไปมีผู้รับไว้แล้ว
เมื่อไม่พบจำเลยแลคนชายในบ้านจำเลยที่จะส่งหมายได้ ก็เอา
หมายนั้นไปยึดไว้ที่ประตูเรือนจำเลย
ถ้าจำเลยหลบหนีไม่พบตัว ศาลก็ให้เอาหมายไปยึดไว้ที่บ้านเรือน
ตามทสิบได้ ว่าจำเลยได้เคยอยู่แล้ว หรือเอาไปยึดไว้ที่ใดก็ตามแต่ศาล
จะเห็นสมควร
ถ้าจำเลยตั้งบ้านเรือนอยู่ในแขวงเมืองใด นอกจากอำนาจศาล
แลไม่มีผู้จะว่าความแทนในแขวงศาล ๆ ก็ส่งหมายไปให้ตุลาการ แขวงนั้น
ให้ส่งหมายไปให้จำเลย ถ้าจำเลยตั้งบ้านเรือนอยู่นอกอาณาเขตอธิปไตย
ไม่มีผู้ว่าความแทนในแขวงนั้น ศาลก็มีหมายส่งไปให้กงสุล ขอให้
ส่งหมายให้ถึงจำเลย

ถ้าถึงวันนัดขึ้นคนหรือวันนัดออกต่อไป ถ้าจำเลยไม่มาศาล โจทก์
จะร้องให้ศาลการพิจารณาตัดสินคดี ก็แล้วแต่ศาลจะเห็นสมควร แล
ถ้าความที่โจทก์กล่าวหาเป็นความจริงหรือไม่ หรือของที่ยกถอนไม่ได้
เช่นนั้น ศาลก็ให้นำหมายไปให้แก่นักทนายที่กินแลของสิ่งนั้น ความ
แพ่งนั้นจึงเป็น ๒ อย่าง หนึ่งคือเป็นความที่ยากยุ่ง จะแล้วในวันหนึ่ง
สองวันไม่ได้แล้ว ศาลก็มีหมายตามธรรมเนียมไปให้จำเลยมาศาลแล้วจึง
นัดสืบพยาน แต่ถ้าเป็นความที่ควรจะว่ากล่าวให้แล้วในวันเดียวสอง
วันได้เช่นนั้น ศาลก็หมายบอกจำเลยแลนักโจทก์ว่าจะมีพยานกี่คน ก็
ให้นำมาพร้อมกันโจทก์จำเลยที่เดียว มาถึงถามโจทก์จำเลยพยาน
เสร็จแล้วในคราวเดียว

ถ้าโจทก์จำเลยไม่มาศาลๆ ทำอย่างไร

ถ้าถึงวันนัดครั้งแรก หรือครั้งที่สองไป ถ้าฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย
ไม่มาศาลตามนัด ศาลก็ถอนความร้องนั้นเสียจากยาญชี้ชำระ ถ้า
ศาลยกความเสียโดยเหตุนี้แล้ว ถ้าภายใน ๓๐ วันโจทก์มาร้องต่อศาล
ที่ขาดนัดเป็นโดยเหตุใดอันสมควรแล้ว แลขอให้ว่ากล่าวต่อไปตามฟ้อง
เดิมเช่นนั้น เมื่อศาลเห็นเหตุผลที่โจทก์ชี้แจงโดยสมควรแล้ว ก็หมาย
นัดว่าต่อไป

ถ้าถึงวันนัดฝ่ายโจทก์มาตามนัด ฝ่ายจำเลยขาดนัดแล้ว เมื่อ
เมื่อศาลเห็นว่าหมายได้ไปถึงจำเลยทราบแล้ว ศาลก็ให้โจทก์ว่าความ
ไปข้างเดียว ไม่ต้องรอคอยจำเลย

ถ้าต่อไปในระหว่างยังพิจารณาโจทย่อย จำเลยมาศาลชี้แจง
ให้ศาลเห็นเหตุที่ขาดนัดที่จะเซอฟังได้ แลขอให้ศาลฟังคำให้การจำเลย
ศาลเห็นสมควรแล้วก็หมายนัดวันให้จำเลยมาให้การ หรือให้ทำการใน
วันนั้น ตามแต่จะพร้อมโจทยหรือไม่พร้อม เมื่อจำเลยเช่นเช่นนี้ ศาล
จะบังคับให้จำเลยเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือค่าชั่วคราวของโจทยด้วย
หรือไม่ต้องให้เสียก็ได้

อนึ่งเมื่อออกหมายเรียกจำเลยแล้ว ถึงวันนัดโจทย มาตามนัดจำเลย
ขาดนัดเช่นนี้ ถ้าศาลเห็นเหตุว่าจำเลยจะยังไม่ทันหรืออย่างใดเช่นนี้
ศาลจะนัดเลื่อนวันไปให้จำเลยมีเวลามาศาลก็ได้

เมื่อถึงวันนัดฝ่ายจำเลยมาตามนัด ฝ่ายโจทยขาดนัดเช่นนี้ ศาล
ถามจำเลยตามคำฟ้องของโจทย ไปฝ่ายเดียว ไม่ต้องรอคอยโจทย ถ้า
จำเลยไม่รับ ก็ตัดสินให้จำเลยเป็นชนะ เว้นแต่จำเลยรับจึงจะตัดสิน
ให้ตามข้อที่จำเลยรับในฟ้องของโจทย นั้น เมื่อศาลตัดสินให้โจทยแพ้
โดยเหตุที่โจทยไม่มาศาลเช่นนี้แล้ว โจทยจะร้องฟ้องความเร่งด่วน
นั้นต่อศาลการศาลนั้น หรือศาลการศาลอื่นอีกเป็นไม่ได้

เวลาที่จะถามจำเลยนั้น ถ้าศาลเห็นสมควรจะให้จำเลยสาบาลตัว
ก่อนให้การแก้ฟ้องก็ได้

ถ้าฝ่ายโจทย ฝ่ายจำเลยหลายคน ซึ่งมักมาร่วมกันมาศาลไม่ครบ
ตัวกัน มาแต่ข้างละคนสองคนเช่นนี้ ศาลก็พิจารณาตัดสินเรื่องนั้นต่อไป
เหมือนกับว่ามาพร้อมกันทุกคน ไม่แปลกปลาตอันใด โจทยหรือจำเลย

คนหนึ่งชนะหรือแพ้ โจทย์ แลจำเลยที่ไม่มาศาลก็พลอยชนะแลแพ้ด้วย.

เมื่อฝ่าย โจทย์ หรือฝ่ายจำเลยขาดนัด ศาลพิจารณาคัดสินไปแต่ฝ่ายเดียว ไม่ต้องรอคอยฝ่ายหนึ่งเช่นนี้ เมื่อตัดสินอย่างใดเป็นว่าให้ฝ่าย โจทย์ หรือฝ่ายจำเลยชนะแพ้ อย่างใดก็ได้ ถ้าฝ่าย โจทย์ หรือฝ่ายจำเลย ที่มีได้ มาศาลแต่ก่อน กลับมาศาลภายใน ๓๐ วัน นับตั้งแต่วันที่ตัดสินแล้ว แลอ้างเหตุว่าทำไม่ได้ โดยเหตุใดอันสมควร แลเมื่อศาลถามเห็นว่าเหตุ ที่มาซึ่งแรงนั้นควรเชื่อฟังได้ ก็ยกถอนคำตัดสินเดิมเสีย นับวันว่ากันใหม่ แต่เมื่อจะยกถอนคำตัดสินเช่นนั้น ศาลต้องมีหมายบอกให้ ฝ่าย โจทย์ หรือ ฝ่ายจำเลยที่มาศาลตามนัดแต่เดิม นัดทราบความก่อนแล้ว คำตัดสิน เดิมจึงจะเป็นอันเลิกถอน

กำหนดวันชั่งสองสถาน

ถ้า โจทย์ จำเลยมาศาลตามนัดพร้อมกันด้วยตนเองก็ดี หรือด้วย หมอกฎหมายของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็ได้ ศาลถามด้วยคำ โจทย์ ต่อหน้า จำเลย ๆ จะชักพอก โจทย์ ก็ได้ แล้วศาลก็จดด้วยคำฟ้องของ โจทย์ แล คำ โจทย์ ตอบจำเลยลงไว้ เป็นด้วยคำฟ้องอีกฉบับหนึ่งแล้ว จำเลยจะให้ การทเถียงหรือขอคัดฟ้อง เสียคำคัดฟ้องตามอัตราซึ่งจะได้กล่าวต่อไป ไปทำคำให้การมาขึ้นก็ได้ แต่จะให้มาขึ้นคำให้การเมื่อใดนั้นศาลเป็น ผู้บังคับ โจทย์ จำเลยจะต้องมาตามกำหนดนั้น เมื่อจำเลยทำคำให้การขึ้น แล้ว ศาลก็ถามด้วยคำจำเลยลงไว้ เป็นคำให้การอีกฉบับหนึ่ง เมื่อเวลา ที่จำเลยให้การนี้ โจทย์ จะชักพอกจำเลยไม่ได้ ได้แต่ขอให้ ศาล

ถามจำเลยให้ ศาลจะถามหรือไม่ถามให้ก็ได้แล้วแต่ศาลจะเห็นควร เมื่อถามจำเลยแล้วก็ให้จำเลยเซ็นชื่อในท้ายคำให้การ แลตุลาการก็เซ็นด้วยเสร็จแล้ว ศาลก็กำหนดวันชำระอีกต่อไป ในระหว่างนั้นตุลาการก็คัดข้อประเด็นในคำหาคำให้การว่าข้อใดรับ ข้อใดไม่รับ รับเป็นประเด็นไว้ ครั้นถึงวันนัดโจทก์จำเลยมาศาลพร้อมกันแล้ว ตุลาการก็ยกข้อประเด็นขึ้นถามโจทก์ ถามจำเลย ว่าข้อความที่รับกันนั้นฝ่ายใดมีพยานหรือ สรรพหนังสือสิ่งสำคัญอันใดบ้าง

ถ้าฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยจะอ้างพยานฝ่ายละกี่คนแล้ว ตุลาการก็จดชื่อพยานลงไว้ แล้วศาลก็ยังค้ำให้ โจทก์ ให้จำเลยเอาเงินค่าข่วยการแลค่าเดินทางของพยานวางไว้กลางตุลาการก่อน จึงจะออกหมายเรียกพยาน เมื่อโจทก์จำเลยวางเงินไว้กลางตุลาการตามกำหนดพยานแล้ว ศาลก็ออกหมายเรียกนัดพยาน แลนัดวันให้ โจทก์ ให้จำเลยมาศาลอีกต่อไป วิธีทนายเรียกพยานนั้นอย่างเดียวกับทนายเรียกจำเลย นายเวร ๆ หมายเป็นผู้จัดการเดินหมาย

พยาน

๓ พยานในศาลเมืองพม่า โจทก์หรือจำเลยจะอ้างบุคคลชนิดใดมาเป็นพยานก็ได้ ไม่ห้าม เป็นต้นว่าโจทก์จะอ้างจำเลยหรือจำเลยจะอ้างโจทก์ก็ได้ โจทก์หรือจำเลยจะอ้างบิดามารดาปู่ย่าตายายญาติพี่น้อง มิตรสหายสามเณร บัณฑิตหลานเหลน คนเข้าหุ้นส่วนในบริษัทเคียว

กัน ลูกจ้างคนใช้ของคนอื่น ๆ ชนโคโค,ชาติใดภาษาใดมาเป็นพยาน
ได้ทุกคน

๒ จะอ้างพยานสักคนก็อ้างได้ เว้นแต่เมื่อศาลเห็นว่าพอแล้ว
หรือจะแถลงอ้างพยานเพื่อประวิงความ ก็ห้ามให้หยุดไม่ยอมสืบต่อไป

๓ เมื่อสืบพยานของโจทก์หรือของจำเลย โจทก์จะซักพยาน
ของจำเลย หรือจำเลยจะซักพยานของโจทก์อย่างไรก็ได้ ศาล
จะคัดค้านของพยานที่โจทก์จำเลย ซักพยานนั้นลงไว้ ถ้าคำถามเป็นข้อ
สำคัญ ศาลก็จะคัดค้านลงไว้ด้วย

๔ ถ้าโจทก์หรือจำเลยเป็นคนตั้งบ้านเรือนอยู่นอกอาณาเขตของอังกฤษ
แล้วไม่มีบ้านเรือน ทรัพย์สินอยู่ที่ใด ในแขวง อังกฤษ พอกับทุนทรัพย์ ความ
เรือนั้น ศาลการศาลจึงเรียกเอาประกัน หากไม่ได้ก็ไม่ต้องมีประกัน
กันเลย

๕ ความเรื่องใดในระหว่างพิจารณา คือเมื่อโจทก์ ยื่นฟ้องแล้ว
หรือเมื่อจำเลยมาให้การแล้วในระหว่างคำตัดสินคดี ถ้าศาลการได้ข่าว
อันสมควรจะเชื่อได้ โดยคำร้องของฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลยว่า ฝ่ายโจทก์
หรือฝ่ายจำเลยก็ดี เป็นคนไม่มีหลักแหล่ง เกรงความจะแพ้จะหลบหลีก
หนีหายไปให้พ้นอำนาจศาลเช่นนั้น เมื่อศาลเห็นความจริงด้วย ศาลก็มี
หมายยึดทรัพย์ สมบัติไว้ให้พอกับราคา ทุนทรัพย์ ความเรือนั้น เป็นประกัน
ถ้าโจทก์หรือจำเลยจะไม่ให้ยึดทรัพย์สมบัติก็ต้องหาประกันมาให้ ถ้าไม่
มีประกันศาลก็เอาตัวซึ่งไว้กว่าจะพิจารณาคำตัดสินแล้ว แต่ที่เป็นอย่างนั้น

มนอญเวียง เพราะถ้าผมถามรองแก่ศาลเป็นความจริง เพราะถูก
ยศทรพยสมยศ จะฟ้องผม เรียกเอาค่าทำขวัญก็ได้

ชอนเป็นชอนแก่ ทว่าความในศาลอังกฤชไม่ต้องจำเอนมีประกันให้เช่น
ที่เตอกรอนแก่ฝ่ายโจทย ฝ่ายจำเลย

อนึ่ง ในระหว่างที่พิจารณายี่ ฝ่ายโจทยหรือฝ่ายจำเลยเห็นว่า
ฝ่ายหนึ่งเอาทรพย สิ่งของซึ่งมี ในกล่าวหาไป กระทำอันตราย จักจ่ายใช้สอย
ประการใดก็ได้ จะร้องขอต่อศาลให้ ห้ามหรือให้ ยศทรพย สิ่งของนั้นไว้
ไม่ให้ ฝ่ายหนึ่งทำอันตราย จักจ่ายใช้สอยรื้อถอนก็ได้ เมื่อศาลการเห็น
สมควรก็สั่งให้ ห้ามปรามยศทรพยสมยศนั้นไว้ ถ้าภายหลังศาลสืบไต่ความ
เห็นว่าผมถามรองชอนนั้นแถลงนำความเท็จมากล่าว จะยกเลิกไม่ห้ามปราม
เลยไม่ยศทรพยสมยศนั้นก็ได้ แต่ถ้าศาลเห็นสมควรว่าจะให้ผม ทนาคความ
เท็จมาร้องขอให้ ศาลการสั่ง ไปนั้นเสียเงินทำขวัญให้ แก่ฝ่ายที่ต้องเตอกรอน
เป็นจำนวนเงินไม่เกินกว่า ๑๕๐ บาทก็ได้ จะร้องขอต่อศาลให้ ยศทรพย
สมยศของฝ่ายหนึ่งไว้เป็นประกันก็ได้ แต่ฝ่ายที่ร้องขอต้องเข้าใจว่า ถ้า
สืบไม่ไต่ความจริงว่าโดยเหตุนี้ ผู้ที่ร้องจึงต้องระวังมากสักหน่อย
หาไม่จะต้องเสียเบี้ยทำขวัญ บางทีที่ร้องเช่นนั้นศาลก็ได้สวนก่อน ถ้าศาล
เห็นชอบด้วยแล้วก็ไม่เป็นไร

ขอที่บังคับให้พยานต้องมาศาลตามหมายศาลการนั้น ก็คือว่าถ้า
เมื่อพยานได้รับหมายศาลแล้ว ขัดขวางไม่มาตามหมายโดยไม่มีเหตุอัน
ควรจะฟังฟังได้เช่นนั้น ศาลจะมีหมายให้พลตระเวนจับตัวก็ได้ และจะเลย

ยกยบลักษณะอาญาในกฎหมาย “อินเตียนิแนลโคต” ลงโทษปรับไหมหรือ
จำคุกก็ได้

วิสัยพยาน

ในศาลอังกฤษพยานต้องมาให้การที่ศาลทั้งสิ้น ผู้อ้างจะต้อง
เสียค่าใช้จ่ายแลค่าเดินทางให้พยานก่อนตามอัตรา เว้นแต่เมื่อพยานช่วย
จับ หรืออยู่ ทางไกลนอกจากอัตราที่จะเรียกพยานมาได้เช่นนั้นแล้ว ศาลการ
ก็ต้องแบ่งคนไปสืบ

ในอัตราที่ว่าพยานที่จะออกหมายเรียกมาให้การในศาลได้นั้น คือ
พยานที่ต้งบ้านเรือนอยู่ ห่างศาลทางรถไฟไม่เกิน ๘๐๐๐ เส้น ทางเดินเท้า
ไม่เกิน ๒๐๐๐ เส้น พยานที่อยู่ไกลกว่านั้นออกไปต้องแบ่งกันไปสืบ กำหนด
ระยะทางนี้เป็นว่าถ้าพยานอยู่ในแขวงของศาลแต่อยู่ไกล ถ้าอยู่แขวงอื่น
ศาลการก็ส่งค่าใช้จ่ายพยาน คัดข้อประเด็นส่งไปให้ศาลที่อยู่ในแขวงนั้น
หาตัวพยานมาให้การ เช่นขอศาลการศาลนั้นแล้ว ส่งคำพยานมาให้
พยานในศาลอังกฤษ เป็นที่หมายกันอยู่เสมอว่าไม่ควรเชื่อฟัง
แต่ศาลก็ไม่ตั้งใจจะเชื่อฟังพยาน ที่เป็นสำคัญคือการซักฟอกพยาน ซึ่ง
ศาลเก็บใจความขึ้นประกอบกับคำให้การของพยาน ขึ้นเป็นองค์พยานที่
ควรเชื่อฟังได้

เมื่อถึงวันกำหนด พยานมาศาลตามนัดแล้ว ศาลก็ถามพยานตาม
ข้อประเด็น เวลาที่ถามพยานนั้นจะต้องพร้อมใจพร้อมพร้อมใจเลย ถามในศาล

เมื่อพยานให้การเป็นภาษาที่ฝ่ายโจทก์ หรือจำเลยไม่เข้าใจ ศาลต้องให้ล่ามศาลแปล คำให้การของพยาน ออกให้ฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลย เข้าใจความ คำให้การพยานแลคำชักพอกพยานคำทอปปยานนั้น ศาลการ ต้องจากเอง ใช้สำเนียงหรือผู้ใดก็ไม่ได้ ถ้ามีเหตุใดโดยจำเป็นที่ศาลการ จะเขียนจดลงเองไม่ได้ ก็ต้องจากเหตุนั้นลงในต้นใบจดคำให้การพยานให้ ชัด ว่าศาลการเขียนเองไม่ได้ โดยเหตุนั้น ๆ เวลาที่พยานให้การนั้น ฝ่าย โจทก์หรือฝ่ายจำเลยจะชักพอกพยานอย่างใด ๆ ก็ได้ ไม่ห้าม.

เมื่อพยานให้การอย่างไร แลชักพอกกันอย่างไรแล้ว ศาลการจึง เรียงบรรทกคำพยานนั้นลง จะจากเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาพม่าก็ได้ ตามแต่ศาลการจะเห็นควร เมื่อจากแล้วศาลการต้องอ่านให้พยานฟัง ถ้า จากเป็นภาษาอังกฤษจะต้องแปลเป็นภาษาพม่าให้พยานเข้าใจ เมื่อพยาน รับว่าถูกต้องแล้ว ศาลการก็จดลงว่าได้อ่านให้พยานฟัง พยานรับว่า เข้าใจความแลถูกต้องแล้ว

ในทำคำพยานนั้น ศาลการต้องเซ็นชื่อศาลการไว้เป็นสำคัญทุกฉบับ พยานไม่ต้องเซ็นชื่อก็ได้

อนึ่งถ้าฝ่ายโจทก์หรือจำเลยจะอ้างสรรพหนังสือบริคณห์สัญญาอย่าง ใด ก็นำมาแจ้งต่อศาลในเวลาที่ยื่นพยานนั้น ถ้าอ้างสรรพหนังสือบริคณ ์สัญญาสิ่งใด ที่อยู่ไกลเกินอัตราระยะทางพยาน ศาลก็แต่งตั้งคนไปสืบ

คนไปสืบนั้นศาลมักแต่งตั้งนายเวรในศาลไปสืบ มีวิธีแปลกับที่ศาลการ ถ้ามพยานก็คือเมื่อนายเวรสืบถามพยานแล้ว นายเวรต้องเซ็นชื่อนายเวร แลพยานต้องเซ็นชื่อไว้เป็นสำคัญด้วย

ตัดสิน

เมื่อตุลาการถามจำเลยให้การหมกข้อความ ตุลาการก็ประเด็น
สืบพยานทั้งฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยเสร็จแล้ว ศาลก็ถามให้ โจทก์ให้จำเลย
มาฟังคำตัดสิน แล้วศาลก็เรียงจกหมายบรรทัดคำหาข้อให้การคำพยาน
เสร็จแล้วเรียงคำตัดสิน เรียงคำตัดสินนี้ต้องยกบทกฎหมายแลหลักฐาน
ขึ้นเป็นสำคัญ อย่างเช่นคำตัดสินของตุลาการในศาลกรุงเทพ ฯ ไม่ต่างกัน
ต่างกันแต่ว่าตุลาการอังกฤษจะต้องเรียงจกหมายบรรทัดเอง ต้องเขียนเอง
ทุกคำทุกตัวอักษรใช้เส้นขึ้นไม่ได้ เหตุผลที่ยกคำตัดสินขึ้นเขียนลงไป
หนึ่งแล้ว มีแบบพิมพ์สำหรับจกคำพิพากษานี้ให้ ชัดด้วยว่า ฝ่ายใด
จะต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียม

ถ้าเป็นความเรื่องทุนทรัพย์ ทหาเท่าใด ๆ ก็ดี เป็นความจริงถึงโจทก์
กล่าวหา ตุลาการจะตัดสินให้จำเลยส่งเงินแก่โจทก์เป็นครั้งคราว หรือ
เป็นงวด ๆ ละเท่าใดก็ได้ หรือจะให้จำเลยเสียดอกเบี้ยแก่โจทก์ ตาม
ทุนทรัพย์ คิดตั้งแต่เวลาทพองรองมาหรือเวลาทก่อนนั้นก็ได้ แต่ดอกเบี้ย
คงไม่เกินกว่าร้อยละ ๖ ถ้าตัดสินให้ โจทก์ให้จำเลยส่งทรัพย์สมบัติที่ยกไป
มามอบให้กันได้ แต่ตุลาการเห็นว่าควรจะเป็นราคาสินให้ ไม่ต้อง
มอบสิ่งของ ตุลาการก็มีอำนาจจะตัดสินได้

คำตัดสินนี้ ฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยจะขอคัดลอกก็ได้ แต่ต้อง
เสียค่าคัดตามอัตรา แลถ้าคำตัดสินเป็นภาษาที่ฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลย
ไม่เข้าใจ ตุลาการก็จะสั่งให้แปลให้โจทก์ให้จำเลยเข้าใจข้อความ
คำตัดสินตลอด

ลักษณะเร่งค่าตัดสิน

เมื่อศาลตัดสินให้คนผู้แพ้เสียเงิน หรือแบ่งปันทรัพย์สินของทรัพย์สินสมบัติ หรือมอบสิ่งของทรัพย์สินสมบัติให้แก่ผู้ชนะคดี คนผู้แพ้ไม่ยอมเสีย ไม่ต่อทรรณ หรือบดพรวเพิกเฉยเสียคดี ถ้าคนผู้ชนะคดีมาขอให้ศาลบังคับให้คนผู้แพ้คดีทำตามคำตัดสิน ของตุลาการเช่นนั้น ศาลมีอำนาจ คือ

- ๑ ถ้าเป็นที่ดิน แต่งคนไปเหยียบย่ำบังคับให้ได้
- ๒ ถ้าเป็นสิ่งของจะให้ผู้แพ้เสียเงินให้ตามราคา หรือมอบสิ่งของให้แก่ผู้ชนะก็ได้

๓ จะออกหมายยึดบรรดาทรัพย์สินวิญญานกทรัพย์ แลวิญญานกทรัพย์ ของผู้แพ้ ไว้จนทำตามคำตัดสินก็ได้

๔ จะเก็บทรัพย์สินสมบัติวิญญานกทรัพย์ แลวิญญานกทรัพย์ ของผู้แพ้ขายทอดตลาดให้แก่ผู้ชนะก็ได้

อนึ่งถ้าเป็น คำตัดสินในคดี ที่ฝ่ายโจทก์ หรือ ฝ่าย จำเลยมาศาล ช่าง เทียวแล้ว แลผู้ ทมาศาลตามนัดเป็นผู้ชนะ ๆ จะขอให้ ศาลริบหรือขายทอดตลาดบรรดาทรัพย์สินวิญญานกทรัพย์ แลวิญญานกทรัพย์ ของผู้แพ้ ที่ไม่มาศาลเช่นนั้น ศาลมีอำนาจจะบังคับให้ผู้ชนะเอาเงินมาวางกลางตุลาการเป็นประกัน หรือหาประกันมาให้ว่า ถ้าสั่งให้ทำไปแล้ว จะมีการเสียหายอย่างใด ผู้ชนะจะยอมทำขวัญให้ แลถ้าศาลเห็นสมควรจะบอกกล่าวไปให้ผู้แพ้ ทราบว่าจะทำอย่างนั้น ๆ จะมีข้อขัดขวางอย่างใดบ้าง

อนึ่งถ้าทรัพย์สินของ ๆ จำเลยอยู่ ในเขต แขวงศาลอื่น ในอาณัติเขต อังกฤษ หรืออยู่ในประเทศอื่นนอกจากเขต อังกฤษ ผู้

๒๒

พิพากษาศาลที่ตัดสินส่งไปให้ตุลาการศาล หรือกงสุลของอังกฤษในแขวง
นั้นจัดการไปตามคำตัดสิน ตุลาการหรือกงสุลในศาลเหล่านั้นก็รับคำ
ตัดสินไว้ จัดการไปทั้งเช่นว่าตนเป็นผู้พิพากษาศาลตัดสินความเรื่องนั่นเอง.

ลักษณะอุทธรณ์

ในระหว่างเวลาที่ตุลาการพิจารณาอยู่ มิได้ตัดสินนั้น โจทก์หรือ
จำเลยจะร้องย้ายตุลาการ หรือฟ้องอุทธรณ์ อย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ แต่
ถ้าโจทก์หรือจำเลยจะคัดค้านคำสั่งคำขานของตุลาการประการใด ตุลา
การก็จดหมายบรรทัดไว้ เมื่อตุลาการพิจารณาความตัดสินเด็ดขาดแล้ว
โจทก์หรือจำเลยฟ้องอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ จะได้พิจารณาให้คำคัดค้าน
นั้นประกอบกับคำอุทธรณ์ ด้วย

ถ้าอุทธรณ์คำตัดสินศาลชั้นหลวงที่ ๒ ที่ ๓ ต้องมาร้องทุกข์ต่อศาล
ชั้นหลวงที่ ๑ (คือผู้ว่าราชการเมือง) ภายใน ๓๐ วัน เว้นแต่ศาลชั้นหลวง
ที่ ๒ ที่อธิบดีอัยการมอบอำนาจให้รับอุทธรณ์ ศาลชั้นหลวงที่ ๓ จึงต้อง
ไปอุทธรณ์ ศาลชั้นหลวงที่ ๓ ต่อศาลชั้นหลวงที่ ๒

ถ้าอุทธรณ์คำตัดสินศาลชั้นหลวงที่ ๑ ในคดีที่ศาลชั้นหลวงที่ ๑ รับฟ้อง
พิจารณาแต่ชั้นต้นมา ต้องไปอุทธรณ์ที่ศาลชั้นหลวงเทศาภิบาล ถ้าอุทธรณ์
ศาลชั้นหลวงเทศาภิบาล ต้องอุทธรณ์ต่อศาลชั้นหลวงยุติธรรม แลกำหนด
ให้ร้องอุทธรณ์มีกำหนดให้มาภายใน ๖๐ วันทั้งสองศาล

กำหนดทบทวนพิพากษา ความที่ศาลชั้นหลวงเทศาภิบาลแลชั้นหลวงที่ ๑

๓๐
ที่ ๒ ที่ ๓ ตัดสินแล้วเป็นคดีขาดทบทวนไม่ได้ต่อไปนั้น มีกำหนดดังนี้
ข้าหลวงเทศาภิบาล ข้าหลวงที่หนึ่ง ๓๗๕ บาท ข้าหลวงที่สอง ๗๕ บาท
ข้าหลวงที่สาม ๓๗ บาท ๓๒ อัฐิ คดีเรื่องใดที่ทบทวนพิพากษาว่า ๗๕๐ บาท
ลงมา โจทก์ หรือจำเลยขอทบทวนคำตัดสินศาลต่ำขึ้นมาต่อข้าหลวงเทศาภิบาล
ข้าหลวงที่ ๑ ที่ ๒ ข้าหลวงเทศาภิบาลข้าหลวงที่ ๑ ที่ ๒ ตัดสินอย่างไรอีก
ครั้งหนึ่ง คำตัดสินนั้นเป็นคดีขาด โจทก์หรือจำเลยจะขอทบทวนต่อ
ไปไม่ได้ เว้นแต่ความทบทวนพิพากษา ๗๕๐ บาทขึ้นไป จึงจะไปขอทบทวน
ศาลข้าหลวงยุติธรรมได้

อำนาจแก้คำตัดสิน

มีข้อบังคับให้ราษฎรอีกอย่างหนึ่ง คือเมื่อข้าหลวงยุติธรรมข้าหลวงเทศา
ภิบาล ข้าหลวงที่ ๑ ตรวจจตุรารายงานคดีที่ศาลชั้นต่ำพิจารณาตัดสิน
แล้ว ถึงจะเป็นความที่ไม่ใช่หน้าที่ของตนจะรับขอทบทวน หรือเป็นความ
ที่เกินกำหนดทบทวนแล้วอย่างใดก็ตาม จะเรียกดูข้อคำสำนวนมาตรวจใหม่
แก้คดีขึ้นใหม่ก็ได้.

ความแน่นอนเคยมีเสมอ ที่ข้าหลวงเหล่านี้จะตัดสินแก้ไขของศาล
ชั้นต่ำในความที่ตนไม่ใช่เป็นผู้ขอทบทวน หรือที่พ้นกำหนดทบทวนแล้ว
เช่นนั้น มักต้องลงพิมพ์แจ้งข้อบกพร่องคำตัดสินเดิมกับเหตุผลที่ตน
แก้ไขคดีขึ้นใหม่ ลงในหนังสือประกาศคำตัดสินที่ประชาชนทั้งปวงได้
รับอ่านทั่วกัน

ฉันจึงยกยอกให้ ม.ทางอีกอย่างหนึ่ง ว่าถ้ามีเหตุอันสมควรแล้ว ข้าหลวงยุติธรรมมีอำนาจที่จะตรวจแก้คำพิพากษาแล้วเองก็ได้ แต่ศาล ข้าหลวงอื่น ๆ จะตรวจแก้คำพิพากษาของตนที่ตนพิพากษาแล้วไม่ได้ เว้นแต่ถ้าถ้าข้อความอันใดในคดีเรื่องใดที่จดหมายไว้ พลงพลาทโดยมิได้แถลง จะขอแก้ไขก็ได้ แต่ต้องขออนุญาตต่อศาลที่สูงกว่าศาลตนขึ้นไปชั้นหนึ่งก่อน เมื่อใครขออนุญาตแล้วจึงจะแก้ไขได้

คำที่ข้าพเจ้าได้ว่าศาลการในรายงาน ลักษณะพิจารณาความแพ่งนี้ ไม่ตรงชัดกับภาษาสยามที่เรียกว่าศาลการ เพราะคำที่เรียกในศาลสยามตามท.ข้าพเจ้าเข้าใจนั้น เป็นแต่ผู้พิจารณา แต่คำที่ข้าพเจ้าใช้เรียกว่าศาลการในศาลอังกฤษนั้น เป็นทั้งศาลการแลผู้พิพากษา คือคน ๆ เดียวชำระแล้วตัดสินได้ ด้วยเสร็จในตัว

ศาลข้าหลวงที่จัดไว้เป็นชั้น ๆ นั้น ถ้าคดีใดที่พอศาลรองลงไปจะชำระได้ก็ส่งไปให้ชั้นที่ นอกจากคดีที่จำเป็นแลจากหน้าที่ศาลของตนแล้วไม่รับเป็นอันขาด

เช่นกับว่าถ้าราษฎรมีทุกข์อันอย่างใดมาขึ้นร้องราว อำนคแล้ว เห็นว่าศาลรองลงไปชำระได้แล้ว ก็ยกให้ ไปขึ้นศาลชั้นที่ต่อไปเรื่อย ๆ ไม่เกี่ยวข้อง

ในเวลาศาลการพิจารณาคดีเรื่องใด ๆ เห็นว่าควรให้ ผู้ใดที่ไม่สมควรเป็นโจทก์ หรือต้องกล่าวหาเป็นจำเลยเกี่ยวข้องกับความเรื่องนั้นเข้าเป็นโจทก์ หรือเป็นจำเลยโดยความประสงค์ที่จะพิจารณาคดีเรื่องนั้นเร็วเข้า

กต ตลาการมีอำนาจจะหมายบังคับให้ผู้นั้นเข้ามาเป็นโจทก์หรือเป็นจำเลยก็ได้

ความเร่งรีบของโจทก์ของตัวเรื่องมรดก วงศ์ตระกูลชาติศาสนาของชนจำพวกใด ที่เป็นความยุ่งยาก ตลาการก็หมายเรียกคนกลางของชนจำพวกนั้นมาช่วยพิจารณาตัดสิน

อนึ่งผู้มรดกตกตั้งไม่ควรจะหมายเรียกมาศาล แลหญิงของชนจำพวกใดก็ตามลัทธิวิชาศาสนาของตนยกเว้นไม่ให้มาศาลเช่นนั้น ถ้าเป็นฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลย อังกฤยกเว้นให้ไม่ข่มขืนให้มา แม้ถ้าถูกอ้างเป็นพยาน ศาลแต่งตั้งให้เจ้าพนักงานศาลไปสืบถึงที่บ้านเรือน

กฎหมายที่ใช้ในศาลอังกฤเหล่านี้ ความแพ่งใช้กฎหมายแพ่งอย่างที่ใช้ในประเทศอินเดีย แลความอาญาก็ใช้กฎหมายอาญาของอินเดีย เรียก “อินเดียเนลโคต” ตรงตัว แต่ลักษณะขบวนพิจารณานั้น มีข้อบัญญัติออกเป็นครั้งคราว แก้ไขตามควรแก่เกที่ยานเมือง แต่ใจความก็เดินตามรอยลักษณะพิจารณาศาลในประเทศอินเดีย

ในเมืองพม่า นั้น ความเร่งรีบของตัวเรื่อง ๑ วงศ์ตระกูล ๒ มรดก ๓ ผัวเมีย ๔ ชาติศาสนาเช่นนั้น ถ้าโจทก์จำเลยเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา ตัดสินตามกฎหมายมนโธรมศาสตร์ หรือมนัสศาสตร์ แยกหมะหมัดหรือแยกชินศุลสถาน ตัดสินตามกฎหมายหมะหมัดชินศุลสถาน ถ้าไม่ตรงกับกฎหมายใด ก็เอายุติธรรมเป็นประมาณ

ถ้าโจทยเป็นคนชาติหนึ่ง จำเลยเป็นคนชาติหนึ่ง ก็ใช้ตามฝ่าย
 ชายเป็นต้นว่าพม่ามีภรรยาแขก จะอย่าร้างกัน ถ้าตัดสินเรื่องสินสอดสิน
 สมรส ก็ตัดสินตามลักษณะผิวเมียในกฎหมายมโนธรรมศาสตร์ เพราะ
 พม่าเป็นคนในพระพุทธศาสนา ความเรื่องใดที่เป็นค้ำกันมาแต่ก่อนอังกฤษ
 มาได้เมืองพม่าเหนือ ก็ชำระสะสางแลตัดสินไปตามทางกฎหมายอังกฤษ
 ตามที่จะให้เป็นไปได้ แต่ความเรื่องทักกฎหมายเก่าตรงกันข้ามกับกฎหมาย
 ใหม่ แต่ถ้าใช้ตามกฎหมายใหม่แล้ว ผู้ที่จะได้รับผลประโยชน์ตาม
 ในกฎหมายเก่า จะต้องขาดผลประโยชน์เช่นนั้น ก็ผ่อนผันตัดสินให้
 ไปตามกฎหมายเดิมบ้างพอให้ ได้รับความยุติธรรม คดีเรื่องเดียวกันที่
 ชำระค้างอยู่ในศาลหนึ่งแล้ว จะร้องขอย้ายศาลในระหว่างยังพิจารณา
 อยู่ หรือไปร้องฟ้องที่ศาลใดอีกในเขตมณฑลนั้น หรือในมณฑลอื่นให้
 พิจารณาไม่ได้ แลมีข้อบัญญัติห้ามไม่ให้ ศาลใหม่รับไว้ พิจารณาด้วย
 คดีเรื่องใดที่ศาลหนึ่งพิจารณาตัดสินเสร็จแล้ว โจทยจำเลยไม่
 อุตทธรณ์ ถึงจะยังอยู่ในกำหนดอุทธรณ์ ก็ฝ่ายโจทยหรือจำเลยจะ
 เกยความเรื่องนั้นไปร้องฟ้องศาลอื่นอีกไม่ได้
 อนึ่งในศาลข้าหลวงอังกฤษเหล่านั้นทุก ๆ หัวเมือง มีหม่อมกฎหมาย
 ทศยอมรับว่าความเมืองละหลาย ๆ คน จนเป็นราวกับคนแจวเรือจ้างใน
 กรุงเทพฯ ๖

พวกหมอกฎหมายเหล่านี้ มักแต่งคนใช้ ออกไปเที่ยวตามหัวเมือง บ้านนอก ๆ ใครมีความอย่างไรเก็บรับมาให้ แลแย่งกันอย่างยิ่ง จนถึงว่าเวลาที่รถไฟเร็วไฟมาถึงท่าที่เมืองไทรโยค มีพวกคนใช้ ของ หมอกฎหมายเหล่านี้ มาเที่ยวถามไป จนข้าพเจ้าเองก็ถูกถามหลายแห่ง ว่ามีความอะไรอย่างไรรับมาให้ ถ้าทำนองอยู่ หรือทำว่าความละก็ ประเดี๋ยวหนึ่งก็มาบอกแซ่จนรำคาญ จนถึงจะต้องไล่หรือขับ จะบอกพลตระเวนให้จับละก็ส่งไปคราวหนึ่ง

การว่าความต่างในศาลหัวเมืองพม่าทุกวันนี้ เป็นทางที่หมอกฎหมาย จะหาเงินได้มาก

หมอกฎหมายที่เป็น ทนาย หาผลประโยชน์ ในทาง รับ ว่าความต่าง โจทย์ต่างจำเลยในศาลเหล่านี้ ต้องเป็นผู้ที่สอบไล่ชำนาญในขบวนการ ตามแบบวิธีข้าหลวงยุติธรรมตั้งไว้ให้ สอบไล่ แลเป็นคนที่ได้รับอนุญาต ให้หาผลประโยชน์ ในทางรับว่าความก่อน จึงจะเข้ามาว่าความต่างใน ศาลได้ ถ้าเป็นคนที่ไม่ได้รับอนุญาต หรือเข้ามารับว่าความต่างในศาล เช่นนี้ มีข้อบังคับปรับใหม่ให้เสียเงินไต่ถึง ๓๗๕ บาท.

ประการหนึ่งค่าธรรมเนียมที่หมอกฎหมายเหล่านี้ รับว่าความต่าง ฝ่ายใดฝ่ายใดก็ จะล่อลวงหรือเรียกเอาราคาส่งเงินไม่ได้ เพราะตุลาการ ความเรื่องนี้เป็นผู้ตัดสินให้ว่า จะต้องให้ ค่าช่วยการแก้หมอกฎหมาย เท่าใด

ที่หมอกกฎหมายไว้ให้รับว่าความต่างเช่นนี้คนก็กลัวกลัว ๓๕
คือราษฎรที่ทุกชั้นในเรือนความแพงบ้านอยู่ไกลศาล หรือจะอย่างใด
คนเหล่านี้รับว่าความต่างให้ตลอดเรื่อง แลรับว่าให้ถูก ๆ
ที่ชวนนาคท่านพวกหมอกกฎหมายเหล่านี้รับทั้ง ๒ ข้าง ๆ ใดเงินมาก
ก็ทำให้แข็งแรงหลอกหลวงเอาเงิน

การที่หมอกกฎหมายแต่ละคนเที่ยวหาว่าความให้เช่นนั้น มีข้อบังคับ
ห้ามปรามว่า ถ้าผู้ใดรับยื่นหมอกกฎหมายไปเที่ยวหาความให้ หรือ
สัญญาว่าถ้าหมอกกฎหมายรับว่าความเรื่องใด ๆ แล้ว แล้วหมอกกฎหมาย
ได้ค่าช่วยการเท่าใดจะต้องแบ่ง ให้เป็นการรับจ้างกันเช่นนั้น ถ้าสืบสวน
พิจารณาได้ความจริง ตัดสินปรับโทษทั้งหมอกกฎหมายและผู้รับจ้างให้
เสียเงินคนหนึ่งไม่เกิน ๓๕ บาท หรือจำคุกไม่เกินกว่า ๖ เดือน หรือ
ปรับแลทั้ง ๒ ประการ

ความอาญาแลนครบาล

ขบวนพิจารณาความอาญา ความนครบาลในศาลชั้นต่ำกว่าศาล
ชั้นหลวงที่ ๑ ลงมา ในหัวเมืองพม่าที่ชาวเจ้าได้ไปตรวจเวลาชำระใน
ศาลนั้น ความอาญากับความนครบาลมีวิธีแตกต่างกันอยู่เล็กน้อย ความ
อาญาคือตั้งแต่ปรับไหมหรือจำคุกไม่เกิน ๖ เดือน ความนครบาลคือคดี
ที่มีโทษจำคุกกว่า ๖ เดือนขึ้นไปถึงเนรเทศแลประหารชีวิตเป็นต้น

ลักษณะพิจารณาความอาญา

ผู้ที่เป็นโจทก์ ร้องฟ้องความอาญาเช่นนั้น จะทำฟ้องบอกแต่สมัย
ราคา ๒๔ อัฐมาขึ้นต่อศาล หรือมาร้องปากเปล่าก็ได้ ถ้ามาร้องปากเปล่า
ศาลก็ให้ จดคำฟ้องลงแล้วให้บอกแต่สมัยราคา ๒๔ อัฐ จะทำใบฟ้อง
มาขึ้นคดีหรือมาร้องปากเปล่าก็ได้ ศาลต้องบังคับให้ โจทก์ สืบพยาน
สืบแล้วศาลจึงถามถ้อยคำ ให้ถ้อยคำประการใด ศาลจึงลงแล้ว
ตรวจว่ามีหลักฐานควรจะรับไว้หรือไม่ ถ้าเห็นมีหลักฐานรับไว้ ถ้า
ไม่มีก็ยกเสียไม่หมายเกาะจำเลย แต่ถ้ายกเช่นนั้น ศาลก็ต้องจดเหตุผล
ลงไว้ในรายวัน ทำให้ โจทก์ ให้ ถ้อยคำถามซักกันยืดยาวจนโต ข้อ
ความเล็กน้อย เมื่อจดถ้อยคำโจทก์เสร็จแล้ว ศาลก็เซ็นข้อกล่าวหา
ลงแล้วให้ โจทก์ เซ็นข้อ
เมื่อศาลเห็นว่าคดีสามารถฟ้องนั้น ศาลชั้นต่ำลงไปจะพิจารณา
คดีสินได้ ก็ส่งใบฟ้องที่ถามโจทก์ นั้นไปให้ ศาลการศาลชั้นต่ำลงไป
ชำระ ถ้าเป็นศาลชั้นต้นควรชำระ กรณียุติชำระเอง เมื่อรับไว้ แล้วก็มี
หมายเรียกจำเลยให้ มาให้การเอง หรือให้ หมอความของจำเลยมาว่า
ความแทนจำเลย หรือออกหมายสั่งให้ พลตระเวนเกาะตัวจำเลยมายังศาล
ตามแต่รูปความ การที่หมายเกาะตัวจำเลยนั้น ถ้าเป็นความอาญาที่เกี่ยวข้องกับ
พลตระเวน แลที่จับไม่ได้ ต้องมีหมายเรียก ศาลการมีหมายสั่งไปให้
พลตระเวนนำหมายไปให้ จำเลย แต่เป็นความอาญาที่ไม่เกี่ยวกับพลตระเวน
นายเวร ๆ หมายเป็นผู้ จัดให้ นักการไปเดินหมายเกาะจำเลย

เมื่อได้ตัวจำเลยมาถึงศาลแล้ว ศาลจึงอ่านข้อความที่โจทก์กล่าวหาในฟ้องที่ศาลตกลงไว้ นั้นให้จำเลยฟัง อ่านให้ฟังเสร็จแล้วศาลถามจำเลยว่าจริงตามฟ้องของโจทก์หรือไม่ จำเลยต้องให้การทันทีจะผิดก่อนไม่ได้ ถ้าจำเลยให้การรับว่าจริง ศาลก็จะยึดคำของจำเลยลงตามคำให้การนั้นแล้ว ก็ตัดสินทีเดียว

ถ้าจำเลยให้การปฏิเสธไม่รับ ศาลก็จะจำเลยไว้ กลับมาถามสอบถ้อยคำโจทก์ต่อหน้าจำเลยอีกครั้งหนึ่ง โจทก์ให้ถ้อยคำอย่างไร ศาลตกลงไว้ ในเวลาที่ถามโจทก์ ครั้นจำเลยจะถามซักฟอกโจทก์ก็ได้ หรือมิถามก็ตาม ถ้าจำเลยถามซักฟอกโจทก์ โจทก์ตอบอย่างไร ศาลก็จะคำตอบลงไว้ แล้วศาลถามโจทก์ว่ามีพยานหลักฐานอันใดที่จะประกอบกับฟ้องของโจทก์บ้าง ถ้าโจทก์อ้างรายชื่อพยานต่อศาล ๆ ก็ออกหมายเชิญพยาน เชิญพยานมาถึงศาลแล้ว ศาลเรียกพยานมาให้การที่ละคนต่อหน้าโจทก์จำเลย พยานอื่น ๆ ที่ยังไม่เรียกจัดไว้ให้พักห่างจากศาลไม่ให้ได้ยิน เวลาที่ถามพยานโจทก์นี้ ศาลให้จำเลยซักฟอกพยานโจทก์ พยานโจทก์ตอบอย่างไร ศาลก็จะจดหมายคำตอบลงไว้ ท้ายคำพยานเสร็จแล้ว ศาลก็จะเสนอตุลาการลงไว้เป็นสำคัญ พยานไม่ต้องเสนอชื่อ

คำหาคำให้การคำพยานทั้งปวงนี้ ถึงที่ตุลาการให้ โจทก์ให้จำเลยให้พยานเสนอชื่อทวิภาคี หรือแต่ที่ตุลาการเสนอชื่อ ตุลาการเท่านั้นที่

๓๑
ตุลาการจะต้องตกลงข้างท้ายว่าให้อ่านให้ฟัง หรือแปลอ่านให้ ฟังรับว่า
ถูกต้องแล้ว

เมื่อศาลฟังพยานฝ่ายโจทก์ หมดแล้ว ก็หันมาถามจำเลยว่ามีพยาน
อย่างใดที่จะกล่าวให้เห็นจริงได้ว่าจำเลยมิได้ทำตามคำโจทก์กล่าวหาข้าง

ถ้าฝ่ายจำเลยอ้างพยาน ศาลก็หมายเรียกพยานมาถาม แลให้
โจทก์ซักฟอกแถลงลงไว้ อย่างเดียวกับถามพยานของโจทก์ ถามพยาน
จำเลยเสร็จแล้ว ก็เรียงคำหาคำให้การคำพยานตัดสิน คำพยานแล
คำซักฟอกพยานนี้ ศาลไม่จำเป็นต้องทำตามทุกคำ มักใช้เป็นใน
จดหมายบรรทึกใจความเสียโดยมาก ค่าเดินทางแลค่าช่วยการของพยาน
ความอาญานี้ พยานต้องมาให้การก่อนแล้ว ศาลจึงจะบังคับเรียกเอาเงิน
จากโจทก์ หรือจำเลยมาเสียให้พยานตามอัตรา คำตัดสินนั้นตุลาการเรียง
เอง ย่อความคำหาคำให้การคำพยานลงแล้ว จึงลงความเห็นตุลาการ
แล้วลงคำตัดสิน

ถ้าเป็นความที่รื่องพ้องกัน ไม่ใช่ความที่พลตระเวนจับได้ ไม่ต้อง
ขอหมาย ตุลาการแลเห็นว่าจำเลยได้ทำจริงตามคำที่โจทก์กล่าวหาเช่น
นี้แล้ว ตุลาการก็ตัดสิน

๑. ปรับไหมหรือทำโทษจำเลยตามกฎหมาย ๒. ให้เสียค่าฤชาธรรมเนียม
แทนโจทก์ หรือต่างคนต่างเสีย

อนึ่งในเวลาพิจารณาความเรื่องใดอยู่ ถ้าโจทก์ไม่มาศาลตามนัด
โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ตุลาการก็ปล่อยจำเลยไป เว้นแต่เมื่อ

๓๗
เหตุอันใดหรือเมื่อศาลเห็นสมควรจะเลื่อนนัดเวลาชำระต่อไป
ในเวลาพิจารณาอยู่นี้ ถ้าฝ่ายโจทก์จะขอยกฟ้องเสียโดยเหตุ
ใดเหตุหนึ่ง ที่ตุลาการเห็นชอบด้วยแล้วยกได้ แล้วตุลาการก็ปล่อย
จำเลยไป

ถ้าเมื่อศาลตรวจคำหาคำให้การคำพยาน เห็นว่าข้อความที่โจทก์
กล่าวหาอันเป็นการไม่จริง แลเป็นการแก้หาความให้จำเลยได้ความ
ลำบากเช่นนั้น ศาลมีอำนาจที่จะปล่อยจำเลยไป ปรับโจทก์ให้เสีย
เงินทำขวัญให้แก่จำเลย คนหนึ่งหรือหลายคนก็ได้ เรียงตัวคนหนึ่ง
ไม่เกิน ๓๗ บาท ๓๒ อัฐ แต่ถ้าไม่มีเงินเสียเอาตัวโจทก์ ชังไว้ ไม่
เกิน ๓๐ วัน

วิธีที่กันแก้หาความกันเปล่า ๆ เช่นนี้ คือถ้าผู้ใดเป็นโจทก์ มา
ร้องฟ้องโดยจงใจจะแก้หาความ ครั้นศาลพิจารณาไม่ได้ความจริง
ปล่อยตัวจำเลยแล้ว จำเลยก็กลับฟ้องโจทก์ข้อเบาะปรับใหม่ทำขวัญ แต่
เมื่อจะฟ้องเช่นนั้น จำเลยต้องขออนุญาตศาลนก่อน เมื่อได้รับอนุญาต
แล้วไปฟ้องจึงจะเป็นฟ้อง ต้องให้ขออนุญาตต่อศาลน บางเรื่องที่ตุลาการ
เห็นว่าจะพอเป็นจริงได้ แต่ไม่มีพยานเค้าเงื่อนพอในการพิจารณาที่จะตัดสิน
ลงโทษได้ จึงปล่อยไปเสียครั้งหนึ่ง กับทั้งจะของกันฝ่ายโจทก์ด้วย

ลักษณะพิจารณาความนครบาล

ขบวนพิจารณาความนครบาลนี้ เมื่อมีผู้มาขึ้นยันเป็นโจทก์ ร้อง
ฟ้องผู้ใด ตุลาการเห็นว่าหลักฐานจะสมเป็นจริงได้ ก็ให้โจทก์

สบายแล้ว ถามถ้อยคำจตลงแล้วให้ โจทย์เขียนข้อไว้เป็นสำคัญ ถ้า
 เป็นความที่พลตระเวนจับมา นายสิบพลตระเวนมักเข้าเป็นโจทย์ หรือ
 ถ้าเป็นศาลที่มเจ้าพนักงานอัยการ ๆ ก็เข้าเป็นโจทย์ว่าความแผ่นดิน อนึ่ง
 ในการที่จะเรียกตัวจำเลยมาพิจารณาในความนครบาล ศาลการมักออก
 หมายให้พลตระเวนจับจำเลยมาส่งเสียโดยมาก แต่ถ้าศาลการเห็นว่า
 จำเลยเป็นคนมีหลักฐานมั่นคง แลถึงในกฎหมายวางไว้ว่าศาลการต้อง
 หมายให้พลตระเวนจับตัวมาส่งก็ดี ศาลการจะมีหมายเรียกให้ตัวมาเอง
 ไม่ต้องให้พลตระเวนจับมาก็ได้ ต่อเมื่อขัดขวางจึงหมายให้พลตระเวนจับ
 การนี้ยกไว้ให้ศาลการแล้วแต่จะเห็นควร เมื่อโจทย์จำเลยมาพร้อมกันแล้ว
 ศาลการก็ถามโจทย์หรือเจ้าพนักงานอัยการที่เป็นโจทย์ต่อหน้าจำเลย ให้
 จำเลยซักฟอก โจทย์ให้ถ้อยคำอย่างไร แลคำที่จำเลยซักฟอกอย่างไร
 ก็จตลงไว้ แล้วให้ โจทย์เขียนข้อ แล้วก็สืบพยานอย่างขบวนพิจารณา
 ความอาญานั้น เป็นแต่คำพยานต้องจตทุก ๆ ข้อ เรียงเป็นจดหมาย
 บรรทุกไม่ได้ เวลาที่ถามโจทย์ ถามพยานฝ่ายโจทย์อยู่ ถ้าศาล
 เห็นสมควรว่าจะถามจำเลยด้วยข้อความใด ๆ ในระหว่างกลาง เพื่อให้
 จำเลยมีโอกาศแก้ก็ได้ ถามอย่างไรก็ได้ความอย่างไรก็จตลงไว้ทั้งคำ
 ถามคำตอบ เมื่อถามโจทย์แลพยานฝ่ายโจทย์เสร็จแล้ว ก็อ่านคำหา
 แลคำพยานให้ โจทย์แลพยานฟัง รับว่าถูกต้องแล้วศาลการก็เขียนข้อศาล
 การลงให้ โจทย์เขียนข้อไว้ด้วยเป็นสำคัญ

เมื่อศาลถามโจทก์พยานโจทก์เสร็จแล้ว เห็นว่าข้อความที่โจทก์
กล่าวหาอันเป็นความมีหลักฐานมั่นคง หรือถ้าเป็นความที่ไม่มีโจทก์
กรมอัยการเป็นโจทก์แทน มีถ้อยคำพยานหรือสิ่งที่ควรฟังได้เป็นพยาน
มีหลักฐานเห็นจะจริงได้ แลฝ่ายจำเลยมีพยาน แลเป็นความในชั้น
ที่ศาลนั้นเห็นว่าน่าจะพิจารณาตัดสินลงโทษได้ ศาลการก็เขียนคำฟ้อง
กล่าวโทษจำเลยลงในแบบพิมพ์ฟ้องของศาล คือศาลการผู้ชำระนั้นเอง
เป็นโจทก์แทนแผ่นดิน กล่าวโทษจำเลยไม่ต้องเอาชื่อโจทก์มากล่าว

ในใบฟ้องกล่าวโทษจำเลยนี้ ศาลการจะ (๑) โทษหลวงที่จำ
เลยทำผิดกฎหมาย (๒) ข้อจำเลยที่กระทำผิด (๓) ลักษณะมาตราใน
กฎหมายที่กล่าวหาว่าจำเลยทำผิด (๔) ถ้าจำเลยเป็นผู้ร้ายเก่าเคยกระ
ทำการผิดกฎหมาย ได้รับโทษมาแล้วแต่ก่อนบ้างแล้วศาลการก็จะลงว่าแต่
ก่อนเมื่อวันนั้น เดือนนั้น ปีนั้น จำเลยได้ ทำผิดกฎหมายข้อนั้นได้ ลงโทษ ที่
จะลงเช่นนั้นก็เพื่อยกเหตุจะลงโทษจำเลยให้หนักในเวลาที่จะตัดสิน (๕) ครัง
นี้จำเลยต้องหาว่าทำการผิดกฎหมายที่ตายลงนั้นวันนั้นแก่ผู้ใด ๆ (๖) ถ้าข้อ
ความที่ต้องกล่าวหาหลายข้อ ก็จึงลงเป็นข้อ ๆ ต่างกัน แล้วศาลการต้อง
(๑) ประทับตราศาลการ (๒) ลงชื่อศาล (๓) อำนาจศาลการ
(๔) เขตแขวงของศาลการ (๕) ลงวัน

เมื่อศาลการเรียงคำฟ้องของศาลการ เป็นผู้แทนอธิปัตย์กล่าวโทษ
จำเลยเสร็จแล้วก็อ่านให้ จำเลยฟัง อ่านแล้วศาลการซ้ำซ้ำแจ้งให้ จำเลย

ฟังให้เข้าใจทุก ๆ ข้อแล้ว ตลกาการถามจำเลยว่าได้ทำจริงทั้งคำที่กล่าวหาหรือไม่ ถ้าจำเลยรับว่าจริง ตลกาการก็เรียงคำตัดสินลงโทษตามกฎหมายเป็นแล้วกันไปเรื่องหนึ่ง

ถ้าจำเลยปฏิเสธไม่รับ ตลกาการก็ถามจำเลยว่าจะมีข้ออื่นใดที่จะกล่าวแก้ หรือมีพยานหลักฐานอื่นใดที่จะแสดงให้เห็นได้ว่าคำที่กล่าวหาจำเลยนั้นเป็นความไม่จริงบ้าง

ให้ การอย่างใดศาลก็จกคำให้การลงแล้ว ตลกาการก็เซ็นชื่อ ตลกาการลง แลให้ จำเลยเซ็นชื่อไว้ เป็นสำคัญ หรืออ้างพยานศาลก็หมายเชิญตัวพยานกำหนดคนตัวต่อไป เมื่อเชิญพยานมาศาล ถามพยานแล้ว พยานให้ การอย่างไร แลคำพยานตอบคำซักฟอกของศาลหรือของ โจทย์ อย่างไร ก็จดหมายถ้อยคำพยานลงแล้ว เซ็นชื่อ ตลกาการลงไว้ พยานไม่ต้องเซ็นชื่อ คำช่วยการพยานในความออกฉกรรจ์เช่นนั้น เป็นของหลวงออกทั้งสิ้น แต่ต้องให้ พยานมาให้การแล้วเสียก่อนจึงให้ คำช่วยการ มีวิธีจกทรัพย์ส่งเงินกันโดยเลียบค ในเวลาที่ตลกาการถามจำเลยนั้น ตลกาการต้อง (๑) จกคำถามของตลกาการลงทุกข้อ (๒) จกคำตอบของจำเลยลงเต็มตามคำให้การทุกคำ (๓) ภาษาที่จกคำให้การนั้นต้องจกตามภาษาที่ถามจำเลย

อนึ่งเมื่อเวลาที่ศาลให้ จำเลยให้การแก้ตัวนั้น ถ้าจำเลยอยากจะซักถามพยานฝ่ายโจทก์ ก็ซักได้ ศาลจกคำซักถามของจำเลยแลคำตอบของพยานลงไว้

เมื่อศาลจกคำหาคำให้การคำพยานฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยเสร็จจำนวนแล้ว ก็เรียงคำตัดสิน พยานในศาลอังกฤษไม่มีกำหนดว่าใครคน จะอ้างสักเท่าใด อ้างใคร ๆ ก็ได้ทั้งสิ้น ของสำหรับแก้กันก็คือเมื่อตุลาการเห็นว่าถามพยานได้ความพอแล้ว ก็จะถามไปอีกก็ไม่แปลกแปลลาอย่างใด ตุลาการทั้งที่ไม่จำเป็นต้องถามพยานคนอื่น ๆ อีกต่อไป แลเมื่อตุลาการเห็นว่าฝ่ายโจทก์ หรือฝ่ายจำเลยแถลงอ้างพยานมากมายไป เพื่อยะประวิงความให้เน้นซ้ำเช่นนั้น ตุลาการทั้งก็เลยไม่ถามต่อไป แลไม่จำเป็นที่ตุลาการจะต้องถาม.

เวลาที่ตุลาการจกคำหา คำให้การคำพยาน เรียงคำตัดสิน ตุลาการต้องเขียนด้วยลายมือของตุลาการเองทุก ๆ อย่าง ใช้เสมือนไม่ได้เมื่อตุลาการเขียนเองไม่ได้ โดยเหตุใดอันสมควร ดังเช่นมือเจ็บ ต้องจกข้างต้นไปคำหาคำให้การคำพยานคำตัดสินว่าที่ตุลาการเขียนเองไม่ได้ด้วยเหตุนั้น ๆ แต่ได้ นั่งดูเวลาเขียน

เมื่อตุลาการเขียนเองไม่ได้เช่นนั้น ตุลาการต้องบอกให้เสมียนเขียนตามคำบอกของตุลาการต่อหน้าโจทก์จำเลยพยานในศาลที่ประชุมชนพร้อมกัน เสมียนเป็นแต่ผู้เขียนตามคำบอกเช่นนั้น

ศาลหัวเมืองท่งประทศข้าพเจ้าได้ พยมา เห็นแต่ตุลาการจกคำหา คำให้การคำพยานด้วยตนเองทั้งนั้น ข้าพเจ้าได้ถามตุลาการว่า เหตุใดจึงไม่ให้เสมียนเขียน แลจะให้เสมียนจกคำพยานไม่ได้ หรือ เขาตอบว่าไว้ใจเสมียนไม่ได้ เกรงเสมียนรับสินบนเขียนชกแก้ถอยคำ ตามที่

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาในเรื่องวิวิพิจรณาคติศาลอังกฤษในเมืองพม่านี้ คง
 ทราบดีเห็นว่าในความนครบาล ถ้าตุลาการเห็นผู้ต้องกล่าวหาให้ การ
 พิสูจน์ หรือมีพยานให้ การเป็นหลักฐาน ตุลาการเป็นโจทก์ ทนาย
 แผ่นดินเขียนข้อความฟ้องผู้ต้องกล่าวหานั้นในนามของอัยปตัยลงในแบบฟ้อง
 ให้ผู้ต้องกล่าวหาให้ การแก้ และข้อย่างพยาน แล้วตุลาการก็เรียงคำหา
 คำให้การคำพยานคดีสินลงโทษ หรือปล่อยตัวจำเลยพ้นโทษ

ความนครบาลอังกฤษก็มีประกันไม่ได้ อย่างเดียวกันกับพระราช
 กำหนดกฎหมายสยาม

ความอาญา ความนครบาลในเมืองพม่าที่เป็นอยู่ใน โรงศาล ทุกวัน
 ที่แล้วเสร็จได้ แลที่ เขาย่า ตุลาการ ในการพิจารณา คือความ อาญาแลนคร
 บาลทั้งปวง ที่ในกฎหมายตั้งไว้ว่า เกี่ยวกับพลตระเวนแล้ว พลตระเวนก็
 เป็นธุระสืบสาวไต่สวน ขนยาน หาพยาน แลหลักฐาน สำคัญในความเรื่องนั้น
 เตรียมมาให้ ตุลาการทก ๆ อย่าง ตุลาการเป็นแต่ผู้ สืบสอบกับพลตระเวน
 เท่านั้น ที่ตุลาการจะต้องไต่สวนความอาญาก็เป็นแต่อย่างเรื่อง ที่กฎหมาย
 มีว่าไม่เกี่ยวกับพลตระเวน ความชันดินมีบางแต่ัน้อยอย่าง

ความอาญาแลความนครบาลเรื่องใดที่เป็นความเกี่ยว ด้วยพลตระเวน
 เช่นนั้น ฝ่ายโจทก์ก็สืบสอบเป็นแต่มาขอกับพลตระเวนก็แล้วกัน พล
 ตระเวนต้องเป็นธุระสืบสาวไต่สวนเป็นตัวโจทก์ ใน ความเรื่องนั้นไปจนตลอด
 เรื่อง คำช่วยการพยานในความเรื่องเช่นนั้น โจทก์ก็ไม่ต้องเสียเงินของ
 อัยปตัยออกให้ แผลงกับที่โจทก์ต้องเสียเงินก็คือ ถ้าโจทก์ จะขอให้

ผู้เขียนคนหนึ่ง คิดเรียกเอาค่าช่วยการจากแพทย์ให้ทำการไว้ เมื่อ
พยานมาให้ การแล้วจึงเอาเงินค่าเดินทางค่าช่วยการให้แก่พยาน

อนึ่งเวลาที่ตุลาการได้ตัวผู้ ร่ายมาแล้ว ยังให้พลตระเวนสืบค้นหา
พยานประกอบคดี หรือในระหว่างตุลาการพิจารณาอยู่ กติ ถ้าได้ถาม
ผู้ ร่ายรับสารภาพต่อตุลาการ ๆ จะต้องจกลงวันคนทศาล เลิกคำถามของ
ตุลาการแล้วคำตอบของผู้ ร่ายลงทุก ๆ ข้อทุกคำ ถ้าตุลาการเขียนลงเป็น
ภาษาที่ผู้ ร่ายให้ การได้ ก็นับ ถ้าเขียนไม่เป็นจะต้องเขียนเป็นภาษา
อังกฤษ เขียนแล้วอ่านให้แจ่มแจ้งให้ผู้ ร่ายเข้าใจความแล้ว ให้ผู้ ร่ายเขียน
ชื่อลงลายมือ หรือขีดแกงไว้ เป็นสำคัญทุกฉบับ

เมื่อผู้ ร่ายเซ็นชื่อแล้ว ตุลาการจดหมายบรรทัดลงไว้ ข้างท้ายคำ
สารภาพว่า

คำสารภาพของข้าพเจ้า.....ฉบับนี้ ข้าพเจ้า.....
ผู้เป็นตุลาการมีความเชื่อว่า ผู้ ร่ายรับสารภาพโดยซื่อสัตย์และความ
เต็มใจของตนเอง ได้รับสารภาพต่อหน้าข้าพเจ้า ๆ ได้เห็นไต่ถามเอง
แล้วเมื่อจกลงตามถ้อยคำของข้าพเจ้า.....แล้ว ข้าพเจ้า
ได้อ่านให้แจ่มแจ้งให้ข้าพเจ้า.....ไต่ถามเข้าใจโดยละเอียด แล้วข้าพเจ้า.....
ได้ลงนามว่าถูกต้องแล้ว

คำสารภาพฉบับนี้ ข้าพเจ้าได้จกลงเต็มตามคำให้การของข้าพเจ้า.....
แสดงตามสัตย์ตามจริง

(เซ็นชื่อ).....

ตุลาการ

คำสารภาพของผู้ร้ายเช่นนั้น ศาลาการจะใช้เป็นพยานตัดสินลงโทษ
ผู้ร้ายไม่ได้ จะต้องสืบสวนหาพยานมาประกอบให้เห็นว่าคำที่สารภาพนั้น
เป็นความจริงก่อนจึงเป็นอันใช้ได้

การพิจารณาความนครบาลในศาลอังกฤษ ไม่ถือว่าคำสารภาพของผู้
ร้ายเป็นสำคัญเป็นใหญ่ ถือเอาคำพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ หรือเจ้า
พนักงานอัยการ แลของกลางแลคำพยานหลักฐานของจำเลยเป็นสำคัญ
ที่จะตัดสินก็ตัดสินไปตามคำให้การ คำพยานหลักฐานที่สืบ
ประกอบกันได้นั้น เมื่อตรวจคำให้การคำพยานหลักฐานเห็นอย่าง
ไรแล้ว ก็ตัดสินไปตามนั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องถามผู้ต้องกล่าวหาให้รับ
เป็นสัตย์ก่อน เพราะเขาถือว่า การรับเป็นสัตย์คงรับได้เวลาเสีย หรือ
เป็นเข้าหรือโดยความกลัว

อนึ่งถ้าผู้ร้ายชี้ชัดบอกถึงผู้ใดว่าเป็นผู้ร้าย หรือเป็นสมุห์พรรค
พวกของผู้ร้ายก็ ชนตนศาลาการแลพลตระเวนต้องไต่สวนหาหลักฐาน
ประกอบกับคำชี้ชัดบอกให้ใดเป็นหลักฐาน จึงจะออกหมายจับผู้ต้องชี้
ชัดได้ ที่ชัดเปล่า ๆ ถึงผู้ร้ายจะชี้ชัดสักปาก ศาลาการไม่มีอำนาจจะ
ไปจับกุมผู้ต้องชี้ชัดบอกมาพิจารณาไต่ถามได้ การสืบสวนแลหาพยาน
ประกอบเป็นหน้าที่ของพลตระเวนทั้งสิ้น กล่าวโดยย่อ คือการไต่สวนเป็น
ของพลตระเวน การพิจารณาคดีเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษา ต่าง
ที่ต่างตรวจกันอยู่

ศาลขอแรง

ตามหัวเมือง ในเมืองพม่าที่เป็นเมืองใหญ่มีราษฎรมาก เปรียบกับเมืองเราดังเช่นกับเมืองจันทบุรี เมืองราชบุรี เมืองกรุงเก่าถึงนี้ ถึงจะมีศาลข้าหลวงที่ ๑ (หรือผู้ว่าราชการเมือง) ศาลข้าหลวงที่ ๒ ศาลนายแขวงถึง ๓ ศาลแล่วักก็ อธิบดีอังกฤษก็ตัดความวิวาทเล็กน้อยให้เขาแรงต่อศาลทั้ง ๓ นั้นอีกชั้น ๑ คือจัดตั้งศาล เรียก “ศาลขอแรง” ศาลการในศาลนี้ไม่มีเงินเคอน เป็นการขอแรงมาเป็นศาลการครึ่งหนึ่ง คราวหนึ่ง เป็นเวรผลัดเปลี่ยนกันเพียง ๓ เดือนหรือกึ่งปี ถูกขอแรงมาเป็นศาลการครึ่งหนึ่งเพียงชั่ว ๖ ชั่วโมงในวันเดียว เวรนี้จัดไม่ให้คงที่เป็นแล้วแต่ข้าหลวงที่ ๑ (หรือผู้ว่าราชการเมือง) จะเห็นสมควรที่ไม่ให้รู้ตัวว่าใครอย่างไร เกรงจะนัดหมายให้พวกฟ้องมาร้องฟ้อง คนที่ถูกขอแรงเป็นคนพลเรือนตามธรรมดาในพื้นเมือง แลต้องเป็นคนพม่าคดีเลือกขึ้นตามแต่ผู้ว่าราชการจะเห็นสมควร ศาลนี้คิดเพียงเดือนละ ๘ ครั้ง แลต้องมีศาลการนี้ไม่ต่ำกว่า ๒ คน ข้าหลวงที่ ๑ หรือผู้ว่าราชการเมืองต้องจัดว่าในเวลาศาลคดีเฉพาะชั่ววันนี้ ใครควรจะเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลขอแรงนี้ ชำระ (๑) ความวิวาท (๒) ความเกยวข้องการนควาภิบาล คือข้อบังคับห้ามสำหรับถนนหนทาง แลการขำรงต่าง ๆ ในเมือง ผู้พิพากษามีอำนาจตัดสินลงโทษได้จนศาลข้าหลวงที่ ๒ คือปรับไหมเงินไม่เกิน ๑๕๐ บาท ซึ่งไม่เกิน

๑๕ วันเขียนไม่เกิน ๑๕ ที่ หรือจะลงโทษ ๒ อย่างรวมกันอย่างไรก็ได้ แต่
การที่ปรับใหม่ลงโทษเช่นนั้นไม่คงที่ เป็นแล้วแต่ความดีของผู้พิพากษาอื่น
จะขอแรงมาได้ ในเมืองนั้น บางทีหากคนขอแรงทักไม่ได้ ก็ให้อ่านาแต่
เล็กน้อย คือปรับใหม่ได้เพียง ๑๕ บาท ซึ่งได้ ๓ วัน เขียน ๕ ที่
การลงโทษเขียนในศาลอังกฤษเมืองพม่าทั้งปวง เวลาผู้พิพากษาศักดิน
ให้เขียนผู้ใด ผู้พิพากษาต้องส่งผู้ที่จะรับโทษเขียนนั้นไปให้หมอตระจ
ถ้าหมอเห็นว่าผู้นั้นร่างกายมีโรคไม่ปรกติไม่ควรให้เขียน ศาลก็เขียน
ไม่ได้ เป็นอันต้องปรับโทษแทนเล็กน้อย ผู้ที่หมอบอกว่าร่างกายเป็น
ปรกติเขียนได้ เวลาเขียนหมอตระจมากำกับเขียนไปได้เพียงใดก็ได้ ถ้า
หมอบอกว่าทนได้แต่เพียงนั้น ก็เป็นอันต้องหยุดทันที เมื่อหมอบอกหยุด
เช่นนั้น ถึงจะเขียนยังไม่ครบก็เป็นอันเลิก แลถือเอาเป็นว่าได้เขียน
ครบตามคำตัดสินแล้ว

คดีที่ควรจะให้ศาลขอแรงพิจารณาพิพากษานี้ ข้าหลวงที่ ๑ จัด
ให้เป็นอย่าง ๆ ตามสมควรแก่ความรูปแลภูมิของตุลาการที่ฟังอันจะเลือก
ได้ในเมืองนั้น ถึงเมื่อศาลจะรับฟ้องไว้แล้ว หรือกำลังพิจารณา
ถ้าผู้ว่าราชการเมืองเห็นไม่ควรให้พิจารณา ทักสินโดยเหตุใดก็ได้ ผู้ว่า
ราชการเมืองมีอำนาจจะยกถอนคดีเรื่องนั้นมาให้ศาลที่ผู้ว่าราชการเมืองเห็น
สมควรพิจารณาตัดสินต่อไปก็ได้ ประการหนึ่งถ้าข้าหลวงที่ ๑ ทราบเหตุ
ผลอันควรเชื่อได้ว่าตุลาการคนใดเกี่ยวข้องด้วยฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลย จะ
ให้ถึงความนั้นไว้พิจารณาตัดสินคราวตุลาการชุดใหม่มานั่งก็ได้

313

347.51

ม 2485

๕๘

วิธีพิจารณาศาลนี้ใช้อย่างสั้น ๆ คือโจทก์มาร้องทวงถาม เมื่อ
ฟ้องจะนำพยานมาทวงที่เดียวก็ได้ เมื่อมาฟ้องศาลการจะบังคับให้โจทก์
ศาลก่อนให้การหรือไม่ต้องให้ศาลตัดสินได้ ศาลการไล่เลียงโจทก์จนได้
ความชัดแล้ว จึงเขียนข้อความลงเป็นฟ้อง เมื่อรับฟ้องแล้วไม่ต้องมีประกัน
ถ้าควรจะเรียกจำเลยได้ทันทีก็เรียกมา แลให้นำพยานมาพร้อม
ไปตามเรียกหรือจับเอามา ถ้าเรียกโดยทันทีไม่ได้ ก็หมายเรียกนัด
ให้มาศาลคราวศาลคดีครั้งหลัง แลให้นำพยานมาพร้อม มาถึงพร้อมกัน
ศาลการไล่เลียงไต่ถามทวงฝ่ายโจทก์แล้วจำเลย อย่างถามชำระความ คน
ในยานพยานฝ่ายใดมาก็ถามกันทันที พยานต้องศาลแล้วจึงเบิกความ
โจทก์จะถามชัดพอกจำเลย ๆ จะถามชัดพอกโจทก์ หรือฝ่ายโจทก์ฝ่าย
จำเลยจะชัดพอกพยานของตัวเองหรือของฝ่ายหนึ่งก็ได้ ศาลการนั่งคอยฟัง
เห็นข้อใดสมควรจกจกลงไว้ เมื่อถามชัดกันเสร็จ จดเสร็จแล้ว ศาลการก็
กลับเป็นฝ่ายพิพากษา คือเอาคำหาคำให้การคำพยานคำชัดพอกมาพิจารณา
สอยสวนเคแล้วปลูกษาหารือกัน ทกลงพร้อมกันเห็นควรตัดสินอย่างไร
ก็ตัดสินไปทันที จดแต่ข้อความแลอย่างที่ยกกฎหมายว่าตัดสินอย่างนั้น
เพื่อเหตุนี้ไม่ต้องอะไรขยาย พอตัดสินแล้ว เจ้าพนักงานผู้เร่งทำ
ตามคำตัดสินก็จัดการไปทันที

ถ้าความเห็นแตกต่างกัน ต้องฟังเสียงตลาดการผู้ว่าราชการ
เมืองให้เป็นอธิปไตยพิพากษาในเวลานั้น ถ้าคดีเรื่องใดไม่เป็นที่แน่ใจของ
ตลาดการเกี่ยวข้องกฎหมายลักษณะ ตลาดการจะส่งความเห็นของตนเสนอ
ข้าหลวงที่ ๓ (ผู้ว่าราชการเมือง) ขอคำตัดสินเด็ดขาดก็ได้

ถ้าโจทก์จำเลยไม่พอใจในคำตัดสินของศาลขอแรง ให้ อทธรณ์
ต่อผู้ว่าราชการเมือง (ข้าหลวงที่ ๓) แลให้ร้องขอทธรณ์ คำตัดสินต่อ
ผู้พิพากษาศาลขอแรงเป็นคำนำก่อน เมื่อว่าจะอทธรณ์เช่นนั้น ผู้พิพากษา
ก็ส่งถ้อยคำสำนวน แลรายงานขึ้นเสนอผู้ว่าราชการเมือง

ศาลขอแรงในเมืองพม่าเป็นศาลที่สนทนากัน ข้าพเจ้าได้ไปในเมือง
ที่ศาลตั้งทุกเมือง ชำระความแล้ว ๆ กันเร็ววันละหลาย ๆ เรื่อง รวม
ทั้งหมดช่วยกันตรวจพิจารณาพอใจในการที่ศาลขอแรงดังนี้ โดยความแล้ว
เร็วไม่ต้องช้าเสียเวลา

การคดีในเมืองพม่า ข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ว่าราชการเมือง (ข้า
หลวงที่ ๓) ข้าหลวงที่ ๒ นายแขวงที่เป็นผู้จัดการบ้านเมืองต้องเป็นตลาด
การแลผู้พิพากษาด้วย ข้าหลวงเหล่านี้จำเป็นต้องฝึกหัดสอบวิชาในทาง
คดีทุกนาย ที่อังกฤษจัดเช่นนั้นโดยเห็นว่า ถ้าจะให้คนในราชการออก
ไปเป็นแต่ข้าหลวงอย่างเดียว มั่งงานไม่พอแก่เวลา ข้าจะต้องมีข้าหลวง
การคดีเปลื้องเงินแผ่นดินอีก จึงฝึกฝนข้าหลวงในทางคดีจนพิจารณาตัดสิน
ความได้ รวมการให้ข้าหลวงผู้หนึ่งทำการททอย่างในเขตต์แขวงที่
ตนรักษา ให้เงินเดือนให้สมเหนือยกย่นาที่แลความรับผิดชอบ ที่

มอบให้จัดตั้งขึ้น อังกฤยเห็นเป็นทางมีคุณประโยชน์ เป็นเพราะได้
จ่ายเงินแผ่นดินให้น้อยเข้า ยกผลประโยชน์แผ่นดินขึ้นเป็นการบำรุงเมือง
แลเหลือเก็บไว้ เป็นกำไร

มีบางเมืองเป็นเมืองใหญ่คือเมืองย่างกุ้ง เมืองมณฑล เมือง
มระแมน ๓ เมืองนี้มีคนแพ่งเฉพาะในเมืองมาก อธิบดีอังกฤษเห็นว่า
ถ้าจะให้ศาลชำระพิพาทคดีกันทั้งหมด จะไม่มีเวลาไปตรวจตรา
การปกครองในสิ่งอื่น ๆ จึงจัดให้มีศาลหลวงการคดี ๑ นาย มีนายเวร ๒
เสมียน ๔ พิจารณาคดีกันแต่เฉพาะความแพ่งที่เกิดขึ้นในจังหวัดนครราชสีมา
“มิวนิชิเปิลตี้” ความในเซกซ์แซงนอกจังหวัดนี้ ศาลชำระต้อง
รับพิจารณาคดีกันตามเคย

ศาลนี้เรียกศาลแพ่งมะโนสาเร่ มีอำนาจจะพิจารณาคดีกัน
ทรัพย์ ที่หากันไม่เกิน ๓๖๕ บาทหรือ ๕๐๐ รูเบีย ศาลชั้นตรงต่อศาล
หลวงยุติธรรม ไม่ขึ้นต่อศาลชำระชั้นใด ๆ

โดยเหตุที่อธิบดีอังกฤษจัดการปกครองยอมผู้พิพากษา คือตาม
กฎหมายอังกฤษ ผู้พิพากษาอยู่เหนืออรรถธรณ์ คือไม่ต้องถูกอรรถธรณ์ ไม่
ต้องเป็นความกับฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลย ถ้าโจทก์หรือจำเลยไม่พอใจใน
คำตัดสินของศาล จะอรรถธรณ์ ก่ออรรถธรณ์ คุกคามของตนเอง มิได้
อรรถธรณ์ ผู้พิพากษา เพราะฉะนั้นผู้พิพากษาในศาลอังกฤษเมื่อพิจารณา
ตัดสินความ มีความกล้าหาญที่จะพิจารณาคดีกันไม่ต้องย่อท้อ ถึงจะ
พิจารณาคดีกันผิด เมื่อฝ่ายโจทก์หรือจำเลยไปอรรถธรณ์ ชั้นศาลสูง ๆ

เห็นว่าศาลนั้นพิจารณาตัดสินผิดกฎหมายจริง แต่ได้กระทำโดยความ
ตั้งใจที่ซอญเลแต่มีกำลังคดีของตนแล้ว เช่นนี้ไม่มีโทษเลย ผู้พิพากษา
ในศาลเมืองพม่าที่เป็นคนครึ่งชาติ หรือพม่า มิใช่ว่าจะตีทงนั้นห้ามได้
เคยจับกันได้ แต่เมื่อจับได้เช่นนั้นเขาก็ถอยถอยลงโทษฐานผิดในราชการ
ไม่ใช่ว่าเพราะโจทก์จำเลยร้องฟ้องจึงได้มีโทษ

การตรวจตราที่จะไม่ให้มีการขูดแก็บอภัยคำสาบานนั้น เป็นสิ่งสำ
คัญโดยมาก ในศาลอังกฤษไม่ยอมให้ มีเสมียนคดีเขียนคำหาคำให้การ
คำพยาน คดีที่พิจารณาตัดสินแล้วไปในศาลมากน้อยเท่าใดก็ดี ถ้อย
คำสำนวนผู้พิพากษาคงจดเองเขียนเองทั้งสิ้น พาให้รู้สึกความรับผิดชอบ
ยิ่งขึ้นอีกโดยมาก

ศาลในเมืองพม่าข้าหลวงที่ ๑ (ผู้ว่าราชการเมือง) มีหน้าที่ในการ
คดีมาก แต่ข้าหลวงเทศาภิบาลมีหน้าที่เกี่ยวข้องความแพ่งแต่เป็นผู้รับ
อุทธรณ์ คดีซึ่งศาลผู้ว่าราชการเมืองรับฟ้องพิจารณาแต่ชั้นต้นมา ก็คดี
เช่นนี้น้อย โดยศาลข้าหลวงที่ ๒ มีอำนาจรับพิจารณาตัดสินคดีมีทุนทรัพย์
ไม่ถึง ๒๒๕๐ บาท ต่อคดีที่กล่าวหาเกินทุนทรัพย์ มากกว่านั้นไป จึงจะ
ต้องไปร้องฟ้องยังศาลผู้ว่าราชการเมือง ถ้าคดีซึ่งศาลผู้ว่าราชการเมือง
มีไต่รับฟ้องพิจารณาแต่ชั้นต้นมา ถ้าฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลยจะอุทธรณ์
ก็ต้องไปอุทธรณ์ ศาลข้าหลวงยุติธรรมทีเดียว.

หน้าที่ข้าหลวงเทศาภิบาลในความนครบาลจะต้อง พิจารณาตัดสินแก่แต่
ความมีโทษอุกฉกรรจ์ คือ (๑) จำคุกไม่เกิน ๑๔ ปี (๒) เนรเทศชั่ว

ชีวิต (๓) ประหารชีวิต ซึ่งข้าหลวงเทศาภิบาลจะต้องไปเที่ยวตรวจ
 พินาศคดีขึ้นตามหัวเมือง ในมณฑลของตนบ้ละครั้งในเดือนธันวาคม เมื่อ
 ไปถึงก็เปนแต่เพียงตรวจถ้อยคำสำนวนที่ศาลชั้นต่ำได้พิจารณาไว้แล้ว เมื่อ
 ตรวจเห็นถูกต้อง จะอนุญาตโทษตามถ้อยคำสำนวนนั้นหรือจะรื้อถอนไม่ใช้
 จะถามโจทก์จำเลยพยายามให้การใหม่ก็ได้ เมื่อข้าหลวงเทศาภิบาลตรวจ
 ถ้อยคำสำนวนเสร็จแล้ว หรือเมื่อพิจารณาได้ส่วนใหม่เสร็จแล้ว ก็ตัดสิน
 ลงโทษผู้มีความผิดออกจากรัง กับทนนทเดียว ข้าหลวงเทศาภิบาลขางนาย
 ขางยทต้องตัดสินลงโทษประหารชีวิตในมณฑลของตนหลาย ๆ คนก็มี
 ในเขตร แขวงเมืองพม่าถ้ามีข้าหลวงหรือนายแขวงอยู่ที่ใด ก็มี
 ศาลทนน มีกำหนดขึ้นอำนาจซึ่งศาลจะพิจารณาแลพิพากษาคดีแล้วเกิด
 ขาคได้เป็นชั้น ๆ ราษฎรพม่าทราวยอยู่ ชัดเจนว่าคดีของตนควรจะนำไป
 ร้องฟ้องณะศาลใด เมื่อมีศาลทพิจารณาตัดสินคดีได้เกิดขาคเป็นชั้นเช่น
 นั้น นำทการคดีไม่สับสนก่าก่ายแเลคังค่างอยู่ในโรงศาลได้
 อนึ่งถ้าคดีเรื่องใดความเพ่งหรือความอาญาก็ เกิดขึ้นในศาลใด
 ที่เปนคดีสูงกว่าอำนาจ ในศาลนั้นพิจารณาพิพากษาได้ ดังเช่นศาลนาย
 แขวงเพนตัน แต่ถ้ามาร้องฟ้องก็ต้องรีบ รีบแล้วศาลนั้นมีราชทานแจ้ง
 ข้อความมายังศาลชั้นสูงกว่า คือศาลเจ้าเมืองทมอำนาจพอจะพิพากษา
 คดีนั้นได้ ให้ ทราวยความ เมื่อศาลชั้นสูงหรือเจ้าเมืองได้ ทราวยความแล้ว
 เห็นว่าคดีที่แจ้งมา ในรายงานพออำนาจตนจะพิจารณาตัดสินได้ ก็มีจก
 หมายกะนั้นคิดว่าเมื่อนั้นจะไปพิจารณาตัดสินณะที่ศาลนายแขวง ให้ศาล

นายแขวงนักโทษ จำเลยพยายามไว้ให้พร้อม แต่ศาลชั้นหนึ่งหรือเจ้าเมืองเห็นว่าคดีนั้นเหลืออำนาจศาลตนจะพิจารณาคดีสินได้ ก็ทำรายงานแจ้งความต่อไปถึงศาลชั้นที่สองว่าตน คือข้าหลวงเทศาภิบาล ๆ กันก็กำหนดวันจะไปพิจารณาคดีสินยังท่อย่างเดียวกันกับที่เจ้าเมือง จะทำไปพิจารณาคดีสินกับที่ ไม่ต้องให้ส่งโทษจำเลยแลอัยคำสำนวนมาพิจารณาตัดสินที่ศาลของตน กล่าวโดยย่อก็คือศาลไปหาความ

เวลาที่ตุลาการศาลชั้นสองไปพิจารณาคดีสินความที่ได้รับขอกว่ามี ๆ อยู่ตาม ศาล ชั้นต่ำเช่นนี้ ก็ไปนั่งพิจารณาคดีสินในศาลเกี่ยวกับตุลาการเจ้าของศาลชั้นต่ำนั้นไม่แปลกปลาตอันใด เมื่อพิจารณาคดีสินคดีในที่แห่งหนึ่งแล้ว ก็เลยไปพิจารณาคดีสินคดีแห่งอื่น ๆ ต่อไปตามที่ตนได้นัดหมายไว้กับเขานั้น ขรรมนิยมตุลาการเหล่านี้เป็นข้าหลวงเจ้าเมืองแลนายแขวงท่งนั้น เวลาที่ไปชำระความก็เลยตรวจการบ้านเมือง แลตรวจตราศาลชั้นต่ำ ๆ แลมีการนำท่อย่างใดก็เลยทำให้ล่องลอยไปด้วย

อนึ่ง ในระหว่างเวลาที่ศาลชั้นต่ำบอกมายังศาลชั้นสูงนั้น ศาลชั้นต่ำก็พิจารณาไต่สวนฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย แลสืบพยานไว้เสร็จสำนวนเวลาที่ตุลาการผู้พิพากษาชั้นสูงมา ถ้าเห็นว่าอัยคำสำนวนที่ตามไว้สมควรแก่ขบวนการ ใช้ได้ก็ใช้ต่อไป ถ้าเห็นไม่พอจะถามฝ่ายโจทก์จำเลย แลสืบพยานใหม่ทั้งสิน ยกอัยคำสำนวนที่สืบไว้แล้วเสีย หรือจะใช้แต่ส่วนใดที่เห็นว่าดีแล้วบ้างก็ได้

โดยเหตุนี้ ในข้อหนึ่ง ผู้พิพากษาศาลการขึ้นศาลหลวงเทศาภิบาล
หรือชั้นผู้ว่าราชการเมือง หรือชั้นศาลหลวงที่ ๒ ที่ ๓ นายแขวงต้องไป
พิจารณาตัดสินแลตรวจ ได้เห็นศาลชั้นต่ำในเขตแขวงของตนไม่ว่า
เว้น การตรวจตราเช่นนี้เองก็เห็นว่าเป็นสิ่งอันสำคัญที่ของกันหรือลด
หย่อนความบริสุทธิ์ของศาลชั้นต่ำได้โดยมาก มิใช่แต่ศาลหลวงที่เป็น
ผู้พิพากษาศาลการจะต้องไปตรวจศาลในเขตแขวงของตน ถึงศาลหลวง
ยุติธรรมซึ่งมีสำหรับแผ่นดินพม่าตอนเหนือ ๑ ตอนใต้ ๑ ก็ต้องเที่ยว
ตรวจตราศาลชั้นศาลหลวงเทศาภิบาล ศาลผู้ว่าราชการเมือง แลพิจารณา
พิพากษาคดีที่เหลือนานศาลศาลหลวงเหล่านั้นจะตัดสินได้

ประการหนึ่งศาลหลวงเทศาภิบาล ผู้ว่าราชการเมือง ศาลหลวงที่ ๒
นายแขวงผู้ซึ่งมีหน้าที่ในการคดี อธิบดียังยกอุทธรณ์ตรวจตราให้ผลัด
เปลี่ยนกันเสมอไม่ให้ใครอยู่ที่ใดนาน คือในการศาลแลการคดีอุทธรณ์
เขาเห็นว่า (๑) ให้ผู้พิพากษาศาลการอยู่ที่ใดจนคุ้นกับราษฎรไม่ดี
(๒) ให้คนในพื้นเมืองนั้นเป็นผู้พิพากษาศาลการในเมืองนั้นไม่ดี (๓)
ผลประโยชน์ให้ ๆ มาก จนได้รู้สึกว่าจะทำการไปโดยชอบตรงดีกว่า
อย่างอื่น

ศาลแพ่ง

ศาลแลอำนาจผู้พิพากษาศาลการความแพ่ง ศาลหัวเมืองพม่าเหนือ
ย ว, ศ, ๑๑๒ มีศาลวาง ถิ่นคือ ศาล, ข้าราชการทุนทรัพย์; -อำนาจ
อื่น ๆ, ทุนทรัพย์อย่างสูง, อุทธรณ์ต่อศาลใด.

ศาลแพ่ง

ศาลแลอำนาจผู้พิพากษาศาลการความแพ่งศาลหัวเมือง ๆ พม่าได้
มีตารางดังนี้ คือ ศาล, ข้าราชการทนาย, อำนาจอื่น ๆ, อำนาจ
พิเศษข้าราชการทนายอย่างสูง

ศาลอาญาแลนครบาล

ศาลพิจารณาความอาญาความนครบาล แลอำนาจศาลการอำนาจ
ผู้พิพากษาศาลหัวเมือง ๆ พม่าตอนเหนือแลใต้ บ.ร.ศ. ๑๑๒ มีตารางดังนี้
คือ ศาล, ชั้น, ปรับไหมลงโทษตามธรรมดาได้เพียง, ถ้าได้รับอำนาจ
พิเศษปรับไหมลงโทษได้เพียง, อำนาจศาลการพม่าเหนือกับพม่าใต้ต่างกัน,
ถ้าปรับไหมลงโทษเพียงเท่านั้น ไม่อุทธรณ์, อุทธรณ์ต่อศาลใด, อธิบาย,

หมายเหตุ

ศาลกำนันคือพม่ากำนันบ้านตนเอง เป็นศาลการเป็นผู้พิพากษาศาล
ข้าหลวงที่ ๓ เป็นพม่าคนในพื้นบ้านเมือง ศาลข้าหลวงที่ ๒ เป็นคนอังกฤษ
สัก ๒ ส่วน คนพม่าสัก ๑ ส่วน แล้วแต่ผู้ใดมีคุณสมบัติสอบไล่ได้ ทั้ง
แต่ศาลข้าหลวงที่ ๑ ขึ้นมา ผู้พิพากษาต้องเป็นคนชาติอังกฤษที่มีคุณ
วิชาสอบไล่ได้อย่างสูง

การจัดศาล

ศาลในเมืองพม่าใช้เวลา ๕ โมงเช้าตรงทุกวัน เว้นแต่วันอาทิตย์
และวันนักขัตฤกษ์ ขัดศาลกำหนดเวลาบ่าย ๕ โมงเย็น เว้นแต่เวลามี
คดีหนักแน่น ศาลเปิดเลยไปจนเวลาใดก็ได้ แล้วแต่ผู้พิพากษาจะเห็น
สมควร มิให้การในหน้าที่ค้าง

ศาลข้าหลวงนายแขวงเมืองพม่า ข้าหลวงแลนายแขวงนั้นเองเป็น
ผู้พิพากษา เพราะการคดีเป็นหน้าที่อื่นหนึ่งรวมกับการอื่น ๆ คือข้าหลวง
แลนายแขวงมีหน้าที่ทุกอย่าง ในเมืองแลแขวงของตน เป็นผู้รับผิดชอบการ
ทุกอย่าง ๆ เกี่ยวกับเจ้าเมืองของเรา ผิดกันแต่เจ้าเมืองของเรา มีผู้
พิพากษาคดีการสำหรับชำระความต่างหาก แต่ในพม่าไม่มีข้าหลวง
แลนายแขวง ต้องพิจารณาคดีสินเอง

ที่ว่าการของข้าหลวงนั้นอยู่แห่ง ๑ ทกเมืองทกแขวง ออฟฟิศที่
การข้าหลวงก็ศาลอยู่คนละห้อง นอกจากที่ทำการในออฟฟิศชั้น
บนที่ผู้พิพากษาในศาลชำระความ แล้วที่ความก็มาทำการออฟฟิศใน
หน้าที่อื่นต่อไป ในชั่ว ๖ ชั่วโมงเป็นไม่มีเวลาหยกหย่อน

ในส่วนการคดี ข้าพเจ้าเห็นข้าหลวงแลนายแขวงมีผู้ช่วย ๒ นาย
เรียกกันว่า

๑ นายเวรนั่งศาล

๒ นายเวรตรวจการ

นายเวรนั่งศาลหน้าท.

๓ เป็นผู้รักษาด้อยคำสำนวนคดีในระหว่างพิจารณา

๔ รียบร้อยเรื่องราวนำขึ้นเสนอข้าหลวง เป็นผู้นำคดีที่ถึงกำหนดพิจารณาออกมาให้ข้าหลวง แลตรวจตราให้การเป็นไปตามคำสั่งของศาล

๕ ในเวลาที่ข้าหลวงกำลังพิจารณาคดีใด มักคอยยื่นฟังการอยู่ข้าง ๆ

๖ เป็นผู้ตรวจตรารับผิดชอบให้ด้อยคำสำนวน บรรดาต้องเสียค่าธรรมเนียมบังคับศาลตามพิกัตตรา แลเป็นผู้ทะเลสาบคายเสียเมื่อคดีมาแล้ว

๗ เป็นผู้ตรวจตราบรรดาด้อยคำสำนวน ให้ใช้แบบพิมพ์ของศาล แลเรียงด้อยคำให้ถูกต้อง

๘ รักษาสมุดบัญชีของอันมีอยู่ในศาล

๙ เป็นผู้ตรวจให้เรียงกระดาษด้อยคำสำนวนให้ถูกต้องตามข้อบังคับก่อนเวลาที่จะส่งไปกองเก็บ

๑๐ ต้องเป็นผู้รับคำสั่งแลฎหมายของ บรรดาที่เกี่ยวข้องการในศาล.

๑๑ เป็นผู้หน้าที่ทำการตาม คำสั่งของ ข้าหลวงอันมีแจ้ง อยู่ในสมุดคำสั่ง.

นายเวรตรวจการมีหน้าที่

๑ เป็นผู้ตรวจตรา สดยทาน แปลบรรพตด้วยคำสำนวนที่คึกคักออกไปจากศาล.

๒ แปลคำสั่งทั้งปวงของศาล คือแปลภาษาอังกฤษเป็นพม่าแลแปลภาษาพม่าเป็นอังกฤษ

๓ เป็นผู้เรียบเรียงทำรายงานของศาล

๔ เป็นผู้เก็บจดหมายโต้ตอบในการคดีทั้งปวง

๕ เป็นผู้เก็บหนังสือกำหนดกฎหมายข้อบังคับของศาล แลเป็นผู้ดูแลให้ ศาลชั้นต่ำลงไป ได้รับกำหนด กฎหมาย กฎคำสั่งของอธิปัตย์ในการคดีทุกศาล

๖ เป็นผู้ตรวจตราดูแลเสียนพนักงานในศาลทั่วไป

๗ เป็นผู้ดูแลกองเก็บหนังสือในการคดี

๘ เป็นผู้ มีหน้าที่ทำการตามคำสั่งของข้าหลวง อันมีแจ้งอยู่ในสมุดคำสั่ง.

ในศาลมีสมุดคำสั่งเล่มหนึ่ง ซึ่งในสมุดสำคัญคือมีรายชื่อพนักงานเสียน บรรดาที่ทำการอยู่ในศาล ซึ่งแจ้งว่าใครทำการหน้าที่ใดแต่เมื่อใด ใครขาดป่วยลาหรืออย่างไร ข้าหลวงที่เป็นผู้พิพากษาต้องคอยจดเก็บไปเปลี่ยนแปลงเป็นนิจ ถ้าข้าหลวงที่เป็นผู้พิพากษาจะสั่งผู้ใดอย่างใดในการคดี ต้องเขียนคำสั่งลงไว้ในสมุดเล่มนี้เองทุกครั้ง

นอกจากสมุดคำสั่งเล่มนี้ ยังมีสมุดอีกหลายอย่าง ข้าพเจ้าจะยกแต่ชื่อมาใส่พอให้ทราบว่า เขาต้องจัดทำรายงานขึ้นสอยสวกันอย่างไร แบบแผนสมุดบัญชีแบบรายงานเหล่านี้ ข้าหลวงยุติธรรมเป็นผู้จัดทำหนดไว้ให้ใช้ทั้งสิ้น นอกจากแบบพิมพ์ที่กำหนดให้ใช้เช่นนั้น ใครจะนำแบบอื่นมาใช้ ไม่ได้เป็นอันขาด เมื่อข้าพเจ้าเข้าไปตรวจคดีในศาลเลออปฟิชของศาล เขาก็นึกว่าข้าพเจ้าคงจะเป็นหมอกฎหมาย หรือตุลาการผู้หนึ่ง มีความยินดีแข็งแรงให้ทุกทุกอย่าง แล้วมีหน้าขำมอบบแบบเหล่านั้นมาให้มากมาย ครบทุกอย่าง จนเขียนจะชนกลับมาบ้านไม่ไหว ครั้นข้าพเจ้าจะนำแบบมาลงในฉนวน ก็ดูเป็นการเปลืองที่เต็มที โดยมีหลายสอยอย่าง เพราะฉะนั้นนำแต่ชื่อบัญชีแลรายงานมาลงพอให้รู้ว่าเขาคงทำอะไรบ้าง คือ.

จำนวนบัญชีความแพ่ง (ซีบิล) มีตาราง ชื่อ, สำหรับศาลโต, อธิบาย,

จำนวนบัญชีความอาญานครบาล (คริมินัล) มีตาราง ชื่อ, สำหรับศาลโต, อธิบาย,

บัญชีสำหรับตรวจตรวจการในศาลแพ่งอาญานครบาล มีเพียงนี้ ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงรายงานทั้งปวงที่ศาลจะต้องนำขึ้นต่อไป วิธีที่ส่งรายงานนั้นก็ส่งต่อ ๆ กันขึ้นไปตามลำดับชั้น เป็นต้นว่าศาลข้าหลวงที่ ๓ ทั้งปวงก็ยื่นรายงานศาลข้าหลวงที่ ๒ ๆ รวมรายงานจากศาลข้าหลวงที่ ๓ ในส่วนตนบังคับบัญชา ยื่นต่อข้าหลวงที่ ๑ ๆ ทำรวมยื่นข้าหลวงเทศาภิบาล ๆ

ทำรวมยื่นชำระหลวงยุติธรรม ชำหลวงยุติธรรมทำยื่นต่อชำระหลวงใหญ่ผู้
ครองเมืองพม่า

รายงานความแพ่งมีค่าตาราง กำหนดให้ยื่น, ชอรายงาน, ผู้ยื่น,
ยื่นต่อ, ต้องยื่นภายในวัน,

รายงานความอาญาแลความมั่นคงบาลมีค่าตาราง กำหนดให้ยื่น, ชอ
ผู้ยื่น, ยื่นต่อศาล, ต้องยื่นภายในวัน,

พิกัดอัตราเงินค่าขึ้นศาลที่เรียกแต่ฝ่ายโจทก์ ทั้งในศาลเมืองพม่าได้
แลพม่าเหนือมค่าตาราง เงินค่าขึ้นศาล, ทนทรัพย์ตั้งแต่, เรียกตาม
ทนทรัพย์,

อัตราค่าธรรมเนียมศาลชั้นที่ ๑ ศาลชั้นที่ ๒ ศาลชั้นที่ ๓ ศาลชั้น
ที่ ๔ มีค่าตารางค่าธรรมเนียม, ศาลพิเศษ ศาลชำระหลวงยุติธรรม ศาล
เรกคอตเตอ, ศาลชำระหลวงเทศาภิบาล ศาลชำระหลวงที่ ๑ หรือเจ้าเมือง,
ศาลชำระหลวงที่ ๒ ศาลชำระหลวงที่ ๓ ได้รับอำนาจพิเศษ, ศาลชำระ
หลวงที่ ๓,

ค่าธรรมเนียมทั้งปวงทั้งเช่นกล่าวมาข้างบนนี้ ถ้าศาลออกหมาย
เองสั่งเองเพื่อจะจัดการในคดีประการใด โจทก์จำเลยไม่ต้องเสีย.

ค่าธรรมเนียมของขอแสดงบัญชีจะให้เงินไม่ได้

ค่าคดีจำนวนแลค่าแปลถ้อยคำสำนวนดังนี้

คดีภาษาอังกฤษ ๕๐๐ คำ

, ,	พม่า	๕๐๐ , ,	} ค่า ๔๗ อัฐ
, ,	อื่น ๆ	๒๐๐ , ,	
	ค่าแปล	๓๐๐ , ,	

ค่าทอนค่าทรวจำนวนที่คคแล้วเรียกอีกชนหนึ่ง คือค่าคคเท่าใด

แบ่งเป็น ๔ ส่วนเรียกเป็นส่วน ๑

ผู้ใดมาขอถามศาลในเรื่องที่ศาลควรบอกได้ ให้เรียกค่าคคอีก
คราวละ ๓๒ อัฐ ถ้าฝ่ายโจทก์หรือจำเลยจะใคร่ได้จำนวนในวันที่ขอให้
คคเป็นการทอน ต้องเสียค่าคคอีกเท่าตัว

ถ้าทขอให้คคนี้เป็นแผนที่ ให้ชียกับพิพากษาในศาลเป็นผู้
กำหนดราคาว่าควรเรียกค่าคคเท่าใด

ค่าคคเรียกเป็นเงินสด ได้แก่เสมียนผู้คคในศาลซึ่งเป็นผู้คค
ค่าทรวค่าทอนก็เรียกเป็นเงินสด แต่เป็นของหลวง ค่าถามให้เรียก
เป็นเสตมย์ชียโดยถามอยากรู้

พิมพ์แบบขอให้คคสำเนา

ข้าพเจ้าผู้มชอชางล่างนี้ ขอสำนวน.....

คคในระหว่าง..... โจทก์..... จำเลย

ซึ่ง..... โจทก์..... เมื่อวันที่.....

เดือน..... คค..... เดือน.....

ต่อลงมามีคคทรางคือ ขาญชคคสำนวน, จำนวนเงิน, อธิบาย,

ได้รับเงินจาก..... ผู้ขอสำเนาถ้อยคำของ.....

ในคดีระหว่าง..... โจทก์..... จำเลย

เงิน..... บาท..... อัฐ..... ซึ่งได้.....

วันที่..... เดือน..... คค.....

วัน เดือน ค.ศ.

เช่นขอประทับตราฯ พ.พ.ก.ฯ

ค่าธรรมเนียมของศาลเมืองพม่ามีตารางดังนี้ คือ ค่าธรรมเนียม,
ศาลข้าหลวงยุติธรรม, ศาลแพ่งในมณฑลเมื่อพิจารณาความชั้นอุทธรณ์
ศาลแพ่งในมณฑลและเวลาปกติ, ศาลข้าหลวงเทศาภิบาล ศาลข้าหลวง
ที่ ๑ ศาลข้าหลวงที่ ๒ ที่ ๓,

ส่วนเงินค่าขึ้นศาลในศาลเมืองพม่าเหนือ เรียกแต่ฝ่ายโจทก์ใน
เวลาที่มาฟ้องเท่านั้นกับศาลเมืองพม่าใต้

ค่าหมายเรียกจำเลย ถ้าหมายเรียกทั้งผู้ต้องหาในความร้องเกี่ยวกัน
เรียกค่าธรรมเนียมเป็นคนเดียว

แบบขอถามข้อความมีตาราง เลขที่แลวัน, ข้อเลขที่ลงยานเรือน
ของผู้ถาม, ถามข้อความอันใด, วันใดจึงจะบอกได้, เช่นขอเจ้า
พนักงานผู้รับจะบอก, อธิบาย.

ค่าคดีจำนวนก็อย่างเดียวกันกับศาลเมืองพม่าใต้ เว้นแต่คดีภาษา
พม่าค่าคดี ๒๐๐ คำต่อ ๔๘ อัฐ แลเรียกแต่ค่าคดี ค่าตรวจ ค่าทานไม่
ต้องเสียต่างหากรวมอยู่ในค่าคดี

พิทักษ์ตราค่าธรรมเนียมพยาน มีตารางดังนี้ พยานชั้นที่, ระยะ
ทางจากศาลไม่เกิน, ค่าช่วยการพยานวันละ, อธิบาย,

ถ้าระยะทางที่พยานอยู่ไกลจากศาลกว่า ๓๘๘ เส้นไป ต้องเดิมค่า
เกินทางให้พยานชั้นที่ ๑ อีกทุก ๆ ๒๘๘ เส้น ที่เกิน ๓๘๘ เส้นออกไปคือ

พยานชนที่ ๕๘ ทุก ๒๓๗ เงิน ๒ บาท ๑๖ อัฐ

,, ๒ ,, ๒๓๗ ,, — ๔๘ ,,

,, ๓ ,, ๒๓๗ ,, — ๑๘ ,,

การศาลเมืองพม่า ที่ข้าพเจ้าได้เล่าเรื่องพรรณามาโดยยืดยาวแล้วก็
ข้าพเจ้ายังมีความรู้สึกอยู่เสมอว่า น่าจะมีบางแห่งที่สนใจความอันยาก
จะเข้าใจได้ นอกจากได้อ่าน “แบบแผนจัดหัวเมือง เมืองพม่า” รวมเข้า
ด้วยกัน เพราะศาลท้องถิ่นในเมืองพม่า จัดให้ข้าหลวงผู้ว่า
ราชการเมืองนายแขวง รวมทำกับการอื่น ๆ ด้วยมิได้แยกการศาลให้
เป็นหน้าที่หนึ่งต่างหาก ว่าโดยย่อก็คือให้ข้าหลวงผู้ว่าราชการเมืองนาย
แขวงทำทั้งหน้าที่ราชการแลตุลาการรวมไปด้วยกัน อันอาจผลประ โยชน์ที่
ให้กรรวมอยู่ในนี้ด้วย อย่างเดียวกันกับหน้าที่ ก็เมื่อนำที่ราชการแล
ตุลาการจะต้องอ่านรวมกันจึงจะเข้าใจ ได้ชัดเจน ก็จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะนำ
หน้าที่ราชการของข้าหลวงผู้ว่าราชการเมือง นายแขวง หรือนัย
หนึ่งจะเรียกว่า “วิธีจัดหัวเมืองของอังกฤษในเมืองพม่า” มาลงใน
วิจิตรนิพนธ์เล่มต่อไป แต่ส่วนการท้องถิ่นศาลในเมืองเงี้ยวแลแขกมลายู
ซึ่งข้าพเจ้าได้สัญญาไว้ ในตอนต้นเรื่องนี้จะพรรณาคิดต่อกันไปนั้น เพื่อ
จะป้องกันความเข้าใจยากเพราะต้องอ่านคนละคราวทั้งที่ได้กล่าวมาแล้วข้าง
บน ข้าพเจ้าจะได้รวบรวมทั้งฝ่ายหน้าที่ราชการแลตุลาการไปในส่วนเดียว แต่
มีส่วนเกี่ยวกับการจัดปกครองมากกว่าการศาล ข้าพเจ้าจึงได้ให้ชื่อว่า
“การปกครองเมืองประเทศราชอังกฤษ” ดังจะได้กล่าวต่อไปในตอนอื่น.